

Szitakötő

Mekkora a digitális
lábnyomod?

A tevegymortól
a sajt hárfáig

Mondhatta volna
szebben

Időjáték ... Veronika

A vadász és a medve

Nézzük együtt ...

Szőnyi István képeit!

Újhold, új király

És akkor ... megcsinálták
a boszorkánykását

Mezítlábás Baskó és
a szüret

www.szitakoto.com

2010 / 3 ŐSZ

Elmesélem, hogy mit rajzoltál ... Cerka Cofli és Orna Mentika – Horgas Béla meséje, László Luca rajza	1
Fecske Csaba > Délután; Két fülem két szemem	5
Z. Karvalics László > Mekkora a digitális lábnyomod?	6
Bujtor László > Kővé vált lábnyomok	8
Centauri > A visszatérés ígérete	10
Várady Judit > A tevegymortól a sajtthárfáig	12
Jámborné Balog Tünde > Újhold, új király	14
Mezítlábas Baskó és a szüret – Búth Emília meséje és nyirkái	16
Pegazus hátán ... A másik szárnyas ló	18
Petrik Iván > Régi históriák	20
Időjáték ... Veronika	22
Nézzük együtt ... Szőnyi István képeit!	24
Lackfi János > Kávémese	26
Volt egyszer egy malom – Máté Angi meséje, Keresztes Dóra rajza	28
E. Csorba Csilla > „ En vagyok ti ”	30
Levendel Júlia > Szellemvasút ... avagy képek a leányfalui ablakban	32
Horgas Béla > Szóról szóra ... mondvacsinált	35
Kállay Géza > Mondhatta volna szebben	36
Hernádi Sándor > Szójátszótér	38
Kricsfalussy Beáta > VLVNQÜLUDÜ	40
A vadász és a medve – Szentgyörgyi Zsolt meséje és rajza	42
Kármán Balázs > És akkor ... megcsinálták a boszorkánykását	44
Győrffy Iván > Szitakötő szótár	46
Kulturális ajánló ... Makaróni karmester kalandjai	borító III
Csinálj bábút!	borító IV

Szerkesztők > Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Grafikai tervező > René Margit
Olvasószerkesztő > Bohus Magda

Kiadja > a Liget Műhely Alapítvány
Szerkesztőség címe > 1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
E-mail > info@szitakoto.com
Internet > www.szitakoto.com

Nagy és Társa Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető > Szűcs Ernőné

Támogatók > Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium,
Nemzeti Kulturális Alap, Vidékfejlesztési Minisztérium
Partnerek > Kieselbach Archivum, Hungart

Terjeszti > a Lapker Zrt.
Előfizethető közvetlenül a kiadónál, a hírlapkézbesítő postahivataloknál
és a HELIR-nél (1089 Budapest, Orczy tér 1.)

Előfizetési díj egy évre > 1680 Ft
Megjelenik negyedévente. ISSN 1789-4972

>> ELMESÉLEM, HOGY MIT RAJZOLTÁL

Cerka Cofli és Orna Mentika

Elmesélem, hogy mit rajzoltál, és azt is: mi történt azután... Hogyhogymi után? A rajzok beköltözése után... Igen, azután, hogy laptopom lakói lettek, és összebarátkoztak ők ketten: Cerka Cofli és Orna Mentika! Persze, hogy én adtam a nevüket, de nem a kisujjamból szoptam, hanem a rajzokból találtam ki, hogy mesélhessek róluk és a történeteikről! Kezdekem?

Te tudod, de bevezetőül azért megemlítem, mert sorsdöntő, hogy Cerka az öregebb, és egy fényes, puha papírlapon született. Látható, ahogy kerekedett

szemmel nézi a világot, mintha azt kérdezné: mi történik itt? Legalább tizenkét éves, ha nem tizenhárom, és copfjai igen határozottan merednek kétoldalt. Ezért is kapta tőlem a Cofli nevet.

Nem tudom, elégedett-e vele, mert csak hallgatott, mikor megszólítottam, csak nézett, én meg vissza, és néha már úgy láttam, hogy szomorú, egyedül érzi magát a számítógépemben, mintha be lenne zárva, mintha bábu volna. Mondtam is magamnak, strófányi verset rögtönözve :

*Cerka Cofli bámul itt rád,
szedd össze a belső irhád.
Itasson át merő részvét,
mintha játszó társad néznéd.*

Mondtam mást is, de hiába járt át az együttérzés, nem lenne most mit mesélnem, ha meg nem érkezik Orna Mentika, második rajzod, akinek szintén én adtam nevet. Ő ugyanolyan magabiztos, mint Cofli, de egészen más, első ránézésre is. Színes, hajlékony, táncos szinte, tetre kész. Hát még amikor megszólalt! Neki persze Cofli is válaszolt, és ezzel megindultak a mesés események... Mentika ugyanis megdöbbenő hírt hozott:

– Sárkány érkezik!

Cofli szempillája se rezdült, és tudálékosan bólintott.

– Jó! Csak jöjjön. Majd elbeszélgetünk vele...

Megkérdezzük, mi a kívánsága.

Mentika elképedve nézett rá.

– Ugyan! A Sárkány mindig ugyanazt akarja!

Elpusztítani a világot. Csak nem képzeled, hogy szóba állok vele? Meg se hallana, nem is értene, csak lenyelne keresztben, vagy kénköves lángot fújna rám mind a három szájával!

– Három?

– Vagy hét! Vagy egy! Teljesen mindegy.

De Cofli nem tágtott.

– Én beszélnék a fejével, akárhány is van neki. Lehet, hogy jót akar!

– Egy sárkány? Lehetetlen. A sárkány rosszat akar, tehát le kell győzni. A kérdés csak az, hogyan csináljuk.

– Dehát semmit sem tudunk róla! Lehet, hogy nem okád tüzet, hanem vizet spriccel... Egy öntöző sárkány... Vagy meleg levegőt fúj: egy fűtő sárkány... Kérlek,

tudjuk meg előbb, hogy miféle, mielőtt legyőznénk! Nyomozzuk ki, jön-e, van-e egyáltalán...

Így történt, hogy Cofli és Mentika nekivágtak a hír nyomában a sárkányfelderítő útnak, s mindjárt megkérdezték a sarki rendőrt, tud-e valamit róla. Hát tudott. Olvasta is a Valami című újságban, hogy kitört egy tűzhányó sárkány, és hamufelhőt fújt az égre, már elérte Magyarországot is, a repülőgépek nem szállhatnak fel többé, senki se tudja, mi lesz...

– Na ugye... – súgta Orna Mentika. – Most már hiszel nekem?

De Cerka Cofli nem érte be ennyivel, és a rendőrrel is vitába szállt.

– Nem úgy van az –, mondta, és csóválta fejét, csak úgy röpdösött a copfija. – A sárkány lehet tűzhányó, de attól a tűzhányó még nem sárkány.

Erre a rendőr is csóválta a fejét, és azt ajánlotta,

menjenek a dolgukra, mert jön a vihar. Lépkedtek hát tovább az úton az egyre alacsonyabbra ereszkedő felhők alatt, és néhány kanyar után előttük állt egy úton álló Útonálló. Sötét arcú, villogó szemű, kalapos, köpenyes, csizmás, kesztyűs, pisztolyos.

– Álljatok meg, lányok, szépek, és ide a pénztárcát, míg szépen beszélek!

Megálltak persze, de Mentika dühbe gurult és leteremtette:

– Adok én neked szép lányokat, te toprongy!

Szégyellj magad, te vacak szerzet, tudatlan tuskó! Nem látod, kik vagyunk?! Sárkányfelderítőkbé botlottál, te szerencsétlen, és most azonnal megmondod nekünk, mit tudsz róla, mi közöd hozzá, hol van, merre jár, mikor jön, van-e kénköve: hallod-e?

– Mit hallok-e? Mit visít ez itt? Kiről mit tudok?

– A Sárkányról, te fajankó!

– Nem vagyok Jankó, és menten odapörkölök a pisztolyommal, ha ide nem adod a pénztárcádat! Azonnal meghúszom a ravaszt!

Ebben a pillanatban hatalmas mennydörgés rázta meg a vidéket, eleredt az eső. Az Útonálló rémülten eldobta fegyverét, és azt kiáltotta, „nem én voltam”, aztán hanyatt-homlok elrohant az úton, egyenesen a sarki rendőr karjaiba. A sárkányfelderítő páros meg haladt tovább, és máris ott ültek a híres-nevezetes piac mindentlátó jósnőjének sátrában, és faggatták őt a sárkány érkezéséről. Végre megtalálták, akit kerestek!

A jósnő mindent tudott a sárkányról. Hogy valóban érkezik, hogy olyan sárkány, amilyen sárkány még nem volt sohasem, hogy nem lehet már visszacsinálni semmit, és lehetséges – bár éppenséggel ez az egy nem bizonyos –, hogy estére megérkezik. Ezért aztán nem is kér teljes munkadíjat, és a kérdezőkre bízza, milyen összeggel viszonzozzák bizalmát. Cofli viszonzozta,

aztán se szó, se beszéd, megragadta Mentika kezét, és rohantak tovább. Szorgalmasan kérdezősködtek egész nap, minden használatónak vélt adatot, történetet, intelmet megjegyeztek, és kimerülten tértek vissza... – na hova? Úgy van, ide, a jó kis otthonos, tipp-topp laptopba... Mintha el se mentek volna. És mit találtak ott?

Hát a sárkányt! De melyiket? Hány feje volt és okádott-e kénköves lángot? Hogyan győzték le a rusnya szörnyet?

Sehogy, mert nem volt rusnya, hiszen azt a sárkányt is te rajzoltad, és ezzel megoldódott a nagy rejtély. Igaza lett a piaci jósnőnek: ilyen sárkány még nem volt sohasem. Hogy mi a neve? Azt nem tudom, de első ránézésre is látja bárki, hogy ő is ornamentikás, és... igen, róla is írtam két strófa verset. Róla írtam, de neked, és arra kérlek, te adj majd a mi teremtményünknek nevet.

Ez a sárkány nem is sárkány,
nekem inkább cifra járgány!
Azt se értem, hogy született?
Elgondoltad, vagy a kezed
vitt csak, színek kavalkádja?
Sárgák, kékek szárnyalása?

Ez a sárkány felsrófolva,
mintha egész világ volna:
feje kettő, avagy három,
girbe-gurba játék, álom.
Nap és felhő víg utánczat,
mind csak ornamentikáznak!

HORGAS BÉLA írása | LÁSZLÓ LUCA rajzai

Két fülem két szemem

öreg nyár
köhécsel a szél
a fák közt
homlokát ráncolja
a víz a tóban
horgász kérdi a pontytól
hal vagy valóban
a lombban alszik egy
madár -
két fülem van
két szemem
hallom a csöndet
és látom hogy sárgul a fű
a nyár szakálla

Délután

picinyke cinke
szól a fán
szél fut a lombban
szél után

hegyes csőr kap a
légy után
avarra dől a
délután

FECSKE CSABA

Mekkora a digitális lábnyomod?

Biztosan veletek is előfordult már, hogy homokban, puha talajon, vízparton járva saját, egy ideig még jól látható lábnyomaitokat fürkésztétek. A talpnak jellegzetes a lenyomata: ahol a lábujjak, a sarok és a lábfej külső része a talajra támaszkodik, az életkortól, testsúlytól és a boka tartásának változásától függően más és más kép rajzolódik ki. A talp formája azt is elárulja, ha valaki rosszul tartja magát, harántsüllyedése vagy „lúdtalpa” van.

A lábnyomok ismerete segíti a vadászokat és a nyomkeresőket. Attól függően, hogy milyen mélyen süllyed a talajba, hol rajzolódik ki jobban, merre áll a lábfej, sok hasznos következtetést vonhatnak le. A régészek is örvendeznek, ha megkövesült emberi vagy állati lábnyomokra bukkannak, mert a százezer, néha több százezer vagy több millió éves lelet-különlegességek rengeteg információt őriznek.

Talán ezért is használják az „ökológiai lábnyom” kifejezést annak mérésére, hogy egy ember, egy ország, vagy akár az egész emberiség a bolygó mennyi természeti erőforrását használja fel ahhoz, hogy fűtsön, közlekedjen, termeljen, étkezzen – egyszerűen: éljen. A környezetért aggódó tudósok már jó ideje figyelmeztettek: az emberiség ökológiai lábnyoma olyan nagy, hogy előbb-utóbb feléljük, elfogyasztjuk a tartalékokat, és az egész civilizáció veszélybe kerülhet – különösen, ha ez a lábnyom tovább nő. Az „ökológiai lábnyom” megmutatja, milyen árat fizettetünk a környezetünkkel, hogy életünket könnyebbé tegyük, és arra indít, hogy kérdezzünk: mit miért teszünk, hogyan élünk?

Tudósok és újságírók mintegy tizenöt éve beszélnek a digitális lábnyomról. Elektronikus eszközök környezetünk hatalmassá nőtt, és mindennek, amit az Interneten, mobiltelefonunkkal vagy digitális televíziókkal teszünk, nyoma marad. Nyomot hagyunk, ha hitelkártyával fizetünk, ha SMS-t küldünk, és a hálózatra kötött számítógépen minden egyes leütésed megőrződik. Ezeket az adatokat üzleti célokra is fel lehet használni: a digitális lábnyomokból megismerhetők bizonyos szokások, és az erre szakosodott vállalkozások így személyre szabott szolgáltatásokat kínálnak.

Ti többnyire nem így találkoztok saját digitális lábnyomotokkal. Ha túl sok filmsorozatot töltesz le a számítógépre, egyszerűen betelik, akármilyen nagy a merevlemez. Ne feledd el, a hatalmas adatcsomagnak „közlekednie” is kellett, amíg

a gépedhez eljutott – ezért hívták korábban az Internetet információs szupersztrádának. Az általad kezdeményezett adatforgalom is a digitális lábnyomod része, s a gondok éppen itt kezdődnek: amikor te juttatsz adatokat a világháló nyilvános terébe. Elektronikus levelezésed, a feltett képek vagy a feltöltött videók persze nem foglalnak el túl sok helyet a különböző tárolórendszerekben, a méretükből nem lehet baj. Inkább az adhat okot aggodalomra, hogy olyanok, mint a megkövesedett lábnyom-leletek: szinte kitörölhetetlenek.

Készítettek rólad a barátaid egy mókásnak szánt egyperces filmet a mobiltelefonjuddal, feltöltötték a YouTube-ra, te pedig már legszívesebben elfelejtenéd és kitörölnéd? Óvatlanul írtál valamit egy fórumon, és most már röstelled? Sajnos, nem könnyű megszabadulni saját digitális lábnyomaidtól. A világháló tartalmát ugyanis bárki másolhatja, bármire használhatja. Szorgalmas szoftverrobotok gyűjtögetnek hatalmas adatbázisokat. Ha törölsz az egyik helyen, felbukkan a másikon, ha végre elveszettnek hitted, váratlanul előkerül újra. Érdemes tehát kétszer is meggondolni, mekkora és milyen digitális lábnyomot szeretnél.

Sokan nem törődnek vele, mennyi személyes információt árulnak el magukról. Pedig még a népszerű közösségi oldalakon (a Twitteren, az iwiw-en, a Facebookon) megosztott legártalmatlanabb tartalom is része a digitális lábnyomnak, és a lakímtól az életkorig, a pillanatnyi lelkiállapottól a rejtett vágyakig sok-sok érzékeny adat kerülhet rólad az Internet ellenőrizhetetlen felületeire. A kutatók már el is nevezték ezt a jelenséget *oversharing*-nek (ejtsd: óvörsering, magyarul „túlkifecsegés”).

Természetes, hogy szeretnénk minél többet megmutatni magunkból barátainknak – a világnak. A túlzott kitárulkozás azonban nemcsak *túlkifecsegés*, hanem tolakodás, és potenciális veszélyforrás is. Olyan, mint egy nyitva hagyott ajtó a tolvajoknak: ha valaki rossz szándékkal kutat a nyilvánossá tett adatok között, még erőfeszítést sem kell tennie, hogy áldozatokra találjon.

Fontold meg hát, mit mutatsz meg a hálón, és olykor tudatosítsd magadban, mennyi erőforrást fogyasztasz. Szörfölj, száguldozz, élvezd a hálózatot – de időnként nézz a lábad elé.

Mi mekkora?

Amikor hosszabb szöveget írsz, és nincsenek benne képek, az néhány száz kilobyte. Egyetlen nagy felbontású digitális fotó elérheti az 1 megabyte–nyi méretet (1 megabyte=1000 kilobyte, a váltószám mindig ezer). Egy nagyobb film több száz megabyte, egy teljes évad eléri a gigabyte–os méretet. Ez az a mérethatár, amit egyszerű felhasználóként még érzékelnél tudsz. Egy televízióadó digitális anyagai már terabyte–os méretűek, a csillagászati obszervatóriumok vagy a híres részecskegyorsító adattermelése még ennél is nagyobb: petabyte–nyi. Ha összeadjuk az emberiség teljes digitális jeltermelését, már néhány éve beléptünk az exabyte–korszakba, és rohamosan közeledünk ahhoz, hogy a digitális adatvagyon elérje a zettabyte–méretet. Innen már látható és megjósolható a következő ugrás (a yottabyte), a tudósok pedig elnevezték már az utána jövőt is, az lesz a brontobyte.

Z. KARVALICS LÁSZLÓ

Kővé vált lábnyomok

A gázlónál megremegett a föld. A vezérhím idegesen felcsapta a fejét. Veszélyt érzett. Figyelmesen körbekémlt, beleszimatolt a levegőbe. Érzékeny füle kereste az idegen hangokat, morajokat, ragadozó motozását. Immár egy évtizede vezeti csapatát a dús növényzetű, ám veszélyes vidéken, ahol gyakran reng a föld, és a hegyek felől sötét, nehéz hamufelhők homályosítják el az eget. Most nem tapasztalt semmi szokatlant. Lassan leengedte a fejét, s ekkor újabb, jóval erősebb rengés rázta meg a talajt. Az *ősrorszarvú* nagyot horkantott, és vágta fogott, hogy elvezesse csordáját a biztonságot adó dombok közé. A széles orrszarvúcsapáson más *miocén* kori állatok, kutya nagyságú ősllovak, ősmányosok, kecses gazellák törtettek, és nesztelen léptű ragadozók surrantak a menedéket nyújtó dombok felé. Nem maradt más utánuk, csak lábnyomok az állatok patáitól-mancsaitól összekaszabolt puha fövényben, amit hamarosan sűrű és forró vulkáni hamueső borított be. Ipolytarnóc mellett húszmillió évvel ezelőtt így ért véget egy nap.

Mikor mi?

földtörténeti idő legfiatalabb szakasza, a *kainozoikum*, a földtörténeti újkor. Hatvanöt millió évvel ezelőtt kezdődött, és a tudósok rövidebb időszakokra osztják. A legelső, tehát legidősebb időszaka a *paleocén*, nagyjából 65,5 millió évvel ezelőtt vette kezdetét. Az időszakok az idősebbtől a fiatalabb felé haladva: *paleocén*, *eocén*, *oligocén*, *miocén*, *pliocén*, *pleisztocén* és *holocén* (ebben élünk mi, emberek). Az elnevezések azt fejezik ki, hogy az adott időszak állatvilága mennyire hasonlít a jelenleg ismerthez. A cikkben említett *miocén* időszak 23 millió évvel ezelőtt kezdődött és 5,3 millió évvel ezelőtt ért véget.

De honnan tudjuk mindezt ilyen pontosan – kérdezed –, hiszen a vízparti iszapba nyomódott lábnyomot a következő hullám partra guruló taraja könnyen elmossa? Ez általában így van, de különleges körülmények egyedi maradványokat hoznak létre. Ipolytarnóc környékén húszmillió évvel ezelőtt párás, meleg, trópusi klíma uralkodott, és dús vegetációjú növényzet borította a vidéket. A vulkán rendszeresen hamuval terítette be a tájat, és a termékeny talaj otthont adott a dús növényzetnek és a növényevőknek, amelyek a ragadozók táplálékai voltak.

Ipolytarnóc mellett a vulkánból kiáramló izzó felhő hamuja még ezelőtt befedte és konzerválta a puha iszapba íródott nyomokat, hogy az eső vagy a folyó áradása elmoshatta volna azokat. A vulkánból kilövellt hamu- és porfelhő ásványainak egy része radioaktív anyagokat tartalmazott. A radioaktív bomlás hatására ezek átalakultak, óramű pontossággal mutatta a lábnyomok kővé válása óta

eltelt időt. Az Észak-Magyarországon, az Ipolyság északi szegletében található lelőhely a maga nemében világhírű. Nem ismerünk más, a földtörténeti idő újkorából származó, hasonlóan gazdag *lábnyomos* lelőhelyet, ezért ma már a világörökség része. Ha még nem jártál ott, virtuális sétát tehetsz a környéken a <http://ipolytarnoc.kvum.hu> honlapon.

Ipolytarnóc páratlan, de nem az egyetlen lábnyomos lelőhely. Jóval korábban, még a földtörténet középkorából, a dinók időszakából ismerünk hasonló lelőhelyeket. Ezek közül a leggazdagabb a bolíviai Sucre (ejtsd: szukre), ahol 254 állatfaj mintegy 5000 lábnyomát azonosították a paleontológusok. A nyomok 65 millió évesek, tehát nem sokkal a dinók kihalása előtt keletkeztek, s ez a világ fajokban leggazdagabb lábnyomos lelőhelye! Kínában a kutatók nemrég 3000 lábnyomot találtak, amelyek szintén a kréta időszakban, nagyjából százmillió évvel ezelőtt keletkeztek. Az egyik legrégebben ismert lelőhely az amerikai Texas államban található. A Dinoszaurusz Völgy Nemzeti Park 1939 óta várja a látogatókat. Az ottani lábnyomok ugyancsak a dinók korában, 110 millió évvel ezelőtt jöttek létre. A világ eddigi legnagyobb megkövült lábnyomát Franciaországban találták meg – nem is olyan régen, 2008-ban! Átmérője másfél méter, és a kutatók szerint a földtörténeti középkor jura időszakában hagyta hátra a puha iszapban caplató, nagyjából negyven tonna súlyú és huszonöt méter hosszú monstrum, egy négy lábon járó növényevő óriás, egy *sauropoda* (ejtsd: sauropoda).

Vajon mi a különleges az ősidők egy-egy pillanatképét megőrző lelőhelyekben? Nem az egykori élőlények lábnyomai vagy fajgazdagságuk, hanem a fennmaradásuk. Szinte mindegyik különös földtani eseménynek köszönhetően maradt ránk. A puha iszap ugyanis benyomódik az állatok súlya alatt. Ám a szerencse és a véletlen földtani folyamatok ritka összejátszásának eredménye, ha a lágy iszapban képződött lábnyomok megmaradnak. Ha például a vulkáni kitörés hamuja betemeti a nyomokat, vagy a hirtelen érkező áradás vastag üledéket zúdít az iszapra, és megőrzi a lenyomatokat. A betemetődés az első feltétele, hogy a lábnyomok megőrződjenek. A második feltétel, hogy az évmilliók folyamán a lágy iszap szilárd kőzetté alakuljon. Ha a szilárd kőzet nyughatatlan Földünk felszíni folyamatai révén ismét magasra és szárazra kerül, a kíváncsi ember rácsodálkozhat a Föld múltját idéző pillanatfelvételekre, amelyek úgy őrzik meg évtízmilliók emlékeit, ahogy a fotók elődeink arcképeit.

BUJTOR LÁSZLÓ

A visszatérés ígérete

Sokan a szomorúság évszakának tartják az őszt. Vége a nyári melegnek, a vakáció és a gondtalanság idejének, megérkeznek az első szelek, gyakran már szeptemberben ködösek, és valóban kissé búsak a hajnalok. A lombhullás, a táj lekopaszodása, a rövidülő nappalok és az egyre kevesebb fény az elmúlást idézi. Bevallom, néha én is így érzek, ám sokkal többször gondolok arra, milyen szépségei vannak az ősznek. Nehéz volna igazságot tenni az évszakok versengésében, de ha döntőbíró lehetnék, talán az őszt emelném ki. Mert még a tavasznál is mozgalmasabb.

Mennyi minden történik ősszel! Ilyenkor érik a legtöbb gyümölcs, köztük a szőlő, a borvidékeken vidám emberek szüretelnek; ekkor bögnek a szarvasok, a nagytermetű gímszarvasok szeptemberben, a kisebb dámszarvasok októberben; ha sok az eső – márpedig ősszel általában nincs hiány benne, hisz a szeptember a második legcsapadékosabb hónapunk (az első a június) – az erdőkből mindenütt ízletes gombák nőnek végül, de nem utolsósorban, ilyenkor zajlik a madárvonulás. Nekem a szüret, a szarvasbögés, a gombászás és a vonulás a legfontosabb az őszenben. Most a leglátványosabbról, a madárvonulásról mesélek.

Azt már bizonyára tudod, hogy a madarak jelentős része ősszel délibb, melegebb vidékre vonul. Némelyikük nem nagyon messze, csak a Földközi-tenger mellé költözik, de akad, amelyik átkel rajta, és Afrikában tölti a karácsonyt, sőt, egyik-másik madár nem elégszik meg ezzel – egyenesen Afrika legtávolabbi pontjára, Dél-Afrikaig vonul, mint például a gólya vagy a fecske. Amikor olyan idős voltam, mint most te, az őszhöz, az iskolakezdés időszakához elválaszthatatlanul hozzátartozott a villanydróton gyülekező

fecskék látványa. Néha több ezren üldögéltek csacsogva-csicseregve, tollászkodva, hogy aztán egy váratlan pillanatban szétrebbenjenek. Te már láttál gyülekező fecskéket? Tudod, hogy más madarak is csapatokat alkotnak vonulás idején? Nemcsak a fecskék, hanem a már említett gólyák is, vagy gondolj a seregélyekre! Rájuk néha haragszanak a szőlősgazdák, mivel épp szüret idején portyáznak nagy csapatokban az ültetvényeken, és mi tagadás, komoly károkat okozhatnak, de nem szabad elfelejteni, hogy ugyanezek a madarak költési időben rovarokkal táplálkoznak, s nélkülük bizony még nagyobb kár érne minket. Idén májusban például nagyon sok volt a cserebogár, s csak azért nem több, s nincs megint erős rajzás, mert a seregélyek összeszedték őket!

A seregélyek egyébként káprázatos légi mutatványokra képesek, amikor csapatban repülnek. Sokszor ezren, több tízezren, néha százezren is vannak egy-egy csapatban, s az ilyen csapat úgy kanyarodik hirtelen fel, majd le, jobbra, majd balra, hogy minden madár szinte egyszerre mozdul, emelkedik-süllyed, és a hatalmas madárcsapat olyan, akár egy óriási füstfelhő. Lenyűgöző látvány, én – ha tehetem – napokig gyönyörködöm benne. Persze ezek a csapatok nem a mi gyönyörködtetésünkre jönnek létre. Csapatban lenni több szempontból is előnyös. Az egyes madár úgy nagyobb biztonságban van, a ragadozók nehezebben ejtenek zsákmányt közülük, de a csapat voltaképpen a madarak iskolája is. A fiatal gólyák például az első úton az öregektől tanulják meg, hol vannak a telelőhelyek, s hogyan lehet eljutni oda. Ez elég ismert jelenség, viszont ritkábban esik szó arról, hogy a vonulás ideje, a csapatban eltöltött hónapok a madaraknak remek alkalmat kínálnak az ismerkedésre és a párválasztásra is. Gyakori eset, főként a nagy testű fajoknál, darunál, gólyánál, ragadozó madaraknál (mivel a ragadozók jelentős része is vonul!), hogy már a telelőhelyen megkezdődik az udvarlás, és az újdonsült pár a hazavezető utat együtt teszi meg.

A madárvonulás lenyűgöző és még ma is talányos természeti jelenség, és ha valami mégiscsak elszomorít ősszel, hát épp az, amikor sietős madárcsapatok húznak el a fejem felett, s tudom, a Földközi-tengerhez, Ciprusra, Görögországba vagy Észak-Afrikába igyekeznek. Néha kedvem volna velük tartani, érzem, hogy hiányozni fognak, és bizony elszomorodom. Ha így lennél ezzel te is, gondolj arra, amire én. Tudd, hogy amikor a mi madaraink búcsút intenek, valahol a távoli északon más madarak szintén útra kelnek, és épp mihozzánk tartanak! Épp ide, hogy nálam és nálad, az én kertemben vagy a te kertedben töltsék a zord telet. Gondolj erre, várd őket szeretettel és izgatottan, és készülj fel a téli madáretetésre. És gondolj arra, amire én is, amikor ludak, darvak, pólingok húznak át fölöttem, amikor egy reggel hiányoznak a fecskék a drótról, és feltűnően csöndes lesz a környék, hogy a madarak elvonulása egyúttal a visszatérés ígérete is. Mert hiszen minden madarunk úgy indul útnak, hogy tavasszal visszatér. És ha nem éri baj, meg is teszi. Drukkoljunk hát nekik, hogy baj ne érje őket a tenger felett, a száraz és kíméletlen Szaharában, és várjuk tavaszi visszatérésüket!

CENTAURI

A tevegymortól a sajthárfáig

A sajtról már a több ezer évvel ezelőtt élt sumérok is említést tesznek. Valószínű, hogy különböző népek egymástól függetlenül találták fel. Az egyik legenda szerint a sajtot egy arab nomád fedezte fel. Tejjel töltötte meg nyeregtáskáját, hogy azt fogyassza, amíg keresztültevegel (nem lovagolt, hiszen tevén ment) a sivatagon. Néhány óra után megállt, hogy igyon, de a tejből halvány színű, vizes folyadék lett, amelyben szilárd darabokban fehér csomók váltak ki. A nyeregtáska fiatal teve gyomrából készült, és egy különleges anyagot tartalmazott, amit rennin néven ismerünk. Ez a fiatal állatok oltógyomrában található enzim a tejet segít lebontani. A rennin, a forró nap és a teve mozgása aludttejjé és savóvá választotta szét a nyeregtáskában a tejet.

Az állatgyomorból készült tömlőket idővel felváltották a cserépedények, de ezekben nem aludt meg a tej. Felfedezték, hogy ha belelógatják a tejbe az állatok oltógyomrának egy darabkáját, a tej megalszik. A természetben élő népeknél, Tibetben, a Kaukázusban, Erdélyben, a Felvidéken még ma is alkalmazzák ezt az egyszerű módszert. A századok múlásával a sajt készítés egyre bonyolultabbá vált. Elsősorban kolostorokban, udvarházakban, eldugott tanyákon űzték mesterségét és őrizték titkát.

Ma már világszerte sajtüzemek működnek, de a technika itt is a régi, csupán modern berendezéseket használnak. Egyes sajtok érlelő pincében készülnek, a különleges recepteket néhány sajtkészítő családban ma is őrzik. A sajtkészítés nagy figyelmet igénylő munka. A sajttejet általában rövid ideig hővel kezelik, így a mikroorganizmusok elpusztulnak, majd speciális baktériumokkal beoltják, fűszerezik és érlelik. A világon több ezer féle sajtot gyártanak. A francia sajtoknak például több mint 400 fajtája ismert. A fajták elkülöníthetők a tej eredetétől, a vaj- vagy zsírtartalmától, a feldolgozás és az érlelés hosszától függően.

A sajtok többsége tehéntejből készül, de gyakran használnak juh- és kecsketejet is. Az egyik legnépszerűbb juhsajt a rokfort; a hagyomány szerint már legalább kétezer éve ismerik a receptjét. A híres görög fetasajt szintén juhtejből készül. A juh- és a kecsketej fehérebb a tehéntejnél, mert nincs benne karotin, ezért a belőlük készült sajtok is fehérebb színűek. Az olasz mozarellát eredetileg bölénytejből készítették, de az idők során áttértek a tehéntejre.

Régen a nyers tejben élő vagy a környezetben levő baktériumok hatására alvadt meg a tej. Ma már külön sejtkultúrákat készítenek erre a célra. A tejben lévő laktózt, azaz tejcukrot a tejsavbaktériumok erjesztik meg. Ekkor keletkezik a tejsav, amely friss, savas ízt ad a tejnek, és egyben tartósítja is. Ha megkóstolod az aludttejet, érezhető a savanykás íze.

Valamennyi sajt közös jellemzője, hogy a tejben található kazein nevű fehérje bizonyos része kicsapódik, megalvad. A kicsapódott kazein kocsonyás anyag, ebben halmozódik fel a tejsír túlnyomó része. Az alvadékat egy ideig kevergetik, és egy sajtহারfának nevezett eszközzel darabokra vágják. A sajt keménységét az határozza meg, hogy az alvadék mekkora szemcsékből áll: minél apróbb, annál keményebb a sajt. Ha az így keletkezett töretet utólag melegítik, az alvadékszemcsék még jobban összetöpreődnek. A folyamat végén a töretet egy kendővel kiemelik és formába teszik. Általában kerek tömböket formálnak belőle, ízesítik és érlelik. Az érlelés folyamán néhány sajtban szén-dioxid képződik, ettől lesz a sajt belseje lyukacsos. Minden sajtot sóznak: sós vízbe merítik vagy a felületét dörzsölik be sóval, sőt, vannak sajtok, amelyeket sóval kevert faszénbe forgatnak.

A tejben található ásványi anyagok nagy része, például a nátrium, kalcium, kálium, magnézium, foszfor, kén és klór átkerül a sajtba, és szinte minden nélkülözhetetlen vitamin is megtalálható benne. Fogyaszthatod önmagában, vajjal, szőlővel, mogyoróval, dióval, almával, de illik a sajtokhoz az aszalt szilva is. Majszolgatás közben földidézheted Aesopus (ejtsd: észópusz) régi meséjét a ravasz rókáról, aki kicsalta a hiú holló szájából a sajtot. Romhányi József új változatban mondja el a régi történetet:

*Éhesen gubbasztott hollónk a hárs ágán,
s töprengett az idők változandóságán.
Éppen arra kószált a bús, sovány róka.
Sajtlíkat sem evett húshagyókedd óta.
Meglátva a hollót, könnyesen sóhajtott:*

*- Mit ér ravaszágom, ha neked sincs sajtod?
- Nincs - felelt a holló. - Rég nem ettem sajtot,
viszont dalolhatok, hogyha úgy óhajtod.
Tudom, kedvedre volt múltkor is az ének.
- Sajttal! - szólt a róka. - Így kell a fenének!...*

VÁRADY JUDIT

Újhold, új király

Valamikor régen, a múlt század derekán, amikor még fényesebbek voltak a csillagok, és látszott a Tejút széles sávja is, mert nem homályosította el fényszennyezés az eget, anyám megmutatta a Göncölszekeret, a Sarkcsillagot és a Fiastyúkot, nagyanyám pedig Szent Dávidot a Holdban.

A Hold ősidők óta izgatja az embereket. Titokzatos szépsége minden korban megihlette a költőket. Régi tudósok kezdetleges távcsövekkel kutatták. Nevet adtak a krátereknek, hegységeknek és foltjainak, melyeket vizeknek hittek. A sötét felületek valójában lávasíkságok, ennek ellenére ma is *tengerként* szerepelnek a holdtérképeken. Az Apolló 11 űrhajó utasai a *Nyugalom tengerén* értek holdat 1969-ben, egy japán holdszonda pedig a *Viharok Óceánjának* bazaltfelszínéről küldött pár éve nagyszerű felvételeket.

A népi képzelet különféle alakokat vélt felfedezni a holdkorong sötét foltjaiban. Erdélyben kapcáját szárító pásztort ismertek föl bennük, Dunántúlon favágót, a Mura vidékén ökörrel szántó parasztot. Nyelvrokonaink, az Urál hegység innenső oldalán élő komik vízhordó lányt láttak a Holdon, mások rőzsehordó embert, nyulat, varangyos békát. A magyar nyelvterület nagy részén élőknek a bibliai Dávid király alakja rajzolódott ki a foltokból. Egy mondóka szerint *Szent Dávid a holdban ül, ha kedve tartja, hegedül*. Szegeden és környékén úgy tudták, a Holdban Cicelle – Szent Cecília – táncol, és fogyatkozáskor az ő szoknyája takarja el a Holdat.

Holdunk átmérője egynegyede a Földének, és nagyjából tíz egyenlítőnyire van tőlünk. Ez a világegyetem méreteihez képest elenyésző távolság, a fénynek kevesebb, mint másfél másodpercre van szüksége, hogy megtegye, nekünk azonban elég messze van. A rakétasebességgel szálguldó űrhajónak három napig tart az út odáig.

Égi szomszédunk szilárd égitest, és bármilyen sejtelmesen ragyogja be az éjszakát, nincs saját fénye, a Napét veri vissza. Huszonnyolc nap alatt kerüli meg a Földet, és ezalatt lezajlik az elbűvölő színjáték, amit a Hold fényváltásainak nevezünk. A Nap, Hold és Föld egymáshoz viszonyított helyzete változik a keringés során, nem mindig látjuk teljesen a megvilágított oldalát. Az újhold vékony sarlója egy hét alatt növekszik félholddá, újabb hét alatt teleholddá; a harmadik héten felényire soványodik vissza, majd a negyedik hét végére teljesen elfogy. A telő és fogyó Holdat könnyű megkülönböztetni. Ha **D** betűt formáz: **D**agad, ha **C**-t, akkor **C**sökken. Latinul fordítva van: **C**rescit (ejtsd: kreszcit) – növekszik, **D**ecrescit (ejtsd: dekreszcit) – fogy, ezért nevezték a régi Rómában hazugnak.

A két hétig növekvő és megtelő, majd a következő tizennégy nap alatt elfogyó hold az átváltozás, a növekedés és fogyás, a halál és az újjászületés jelképe. A Nappal szemben az éjszakát – a meleggel a hideget, a szárazzal a nedveset, a férfiasággal a nőiességet – jelenti. A Hold a titokzatosság, az álom, a mágia birodalmának ura vagy úrnője. *Sol* (ejtsd: szol) – a latin Nap – hímnemű, *Luna* – a Hold – nőnemű szó, de nálunk a népi hiedelemvilágban férfi.

Földünk egyetlen holdját a Naphoz hasonlóan sok ókori nép tisztelte. A görögöknél Szelené, a rómaiaknál *Luna* volt a holdistennő neve. A régi magyar hitvilágban nem tartották istenségnek, a népi képzelet azonban megszemélyesítette, és mágikus hatalmat tulajdonított neki. Különösen gyógyító – például szemölcs-, tyúkszem-, féregeltávolító – erejében hittek: *Újhold, új király, engem vacsorára vár, de én nem mehetek el, szemölcsömet küldöm el*. A nyavalyatörős gyermek anyja Szőregen ezt a ráolvasót mondta három héten át mindennap: *Uj Hód: uj Kiráj! Az én gyerökömet a nehézség törí. Te vagy a Rádó, Te vagy az Evövő; vödd le rúla!*

Olykor az időjárást is megjósolja. *Nézzétek, mekkora udvara van*, mondjuk, ha párába burkolózva látjuk, *esni fog*. És ezzel sem csap be: másnap többnyire esőre ébredünk.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

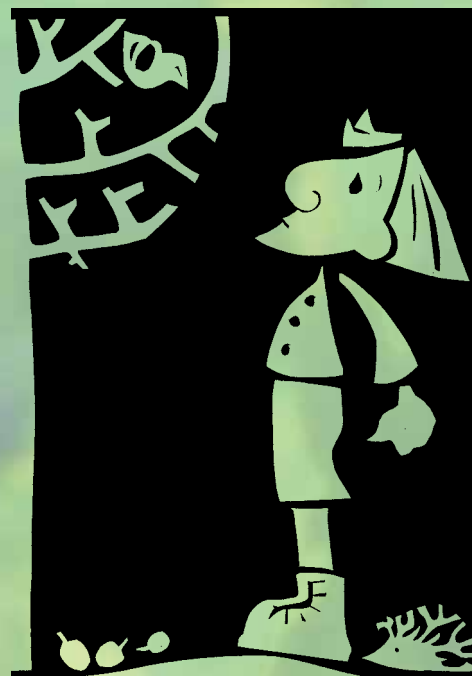
Mezítlábas Baskó és a szüret

Egyre rövidebbek a nappalok. A délelőtti köd nyúlós, nyirkos massa, délutánra sem oszlik. Az ember az orráig sem lát, nyakát behúzza tapogatózhat, hacsak lámpát nem gyújt. A kis konyhai tűzhely mellett, Gilicénél jó. Ropognak a tűzre rakott száraz gallyak, sül a krumpli, s a résnyire hagyott kis ajtón kiszűrődik a fény. A falon árnyékok táncolnak, és jó emlékezni a jóra. Lábujjait csiklandozta a langyos por. Zápor után jó volt beletappogni egy-egy tócsába. A tarló szúrta ugyan a talpát, de az ég kék volt, és hét ágra süttött a nap. Elég, gondolta Mezítlábas Baskó, és felhúzta a cipőjét. Egy percig se marad itt tovább. Elmegy, elköltözik, mint a madarak, délre. Kifordult a kapun. Elviharzott a néma tó mellett. Persze, a vadlibák is rég odébbálltak. Ment.

Vitték, vitték a lábai. Azaz a cipők. Picit törnek, meg aztán szusszanhatnék is egyet, gondolta Baskó, s egy kopasz akác mellett megállt.

- Kár - szólt le az ágak közül egy verébforma kis madár, Barnabögy. Baskó megismerte:
- Nem vagy te varjú, hogy károgi - dörmögte.
- Csak sajnálom, hogy elmégy.
- Ahogy te is.
- Nem, én nem megyek - állt egyik lábáról a másikra

odafönt Barnabögy . – És nekem ilyen báránybundás cipőm sincs, mint neked – böködött sárga kis csőrével Baskó lábbelije felé –, az én lábam fájni fog, de maradok.

Baskó, akinek mindig viszket a talpa, megvonta a vállát: maradj, ha neked úgy jó, én elmegyek. Ment. Ment volna. Vítették, vitték volna a lábai. Azaz a cipők, csak hogy Barnabögy nem tudta befogni a csőré:

– Kár, hogy a szüretet se sajnálod...

Baskó megtorpant. Szüret? Ez egészen kiment a fejéből. A szüret idejére még a nap is kisüt. Vidámképpű puttonyos emberek nyüzsögnek a domboldalon, szőlőkarókat, roskadó tőkékert kerülgetve mennek ide-oda, majd mint a morzsacipelő hangyák, mind egy irányban, a présház felé tartanak. Nevetés, ének kunkorog az égre. Olló, kiskés villan, alig fér tenyérbe a fűrt, telik a vödör. Gyúlik a nagy hordóban, a taposókádban a szőlő... nyiszorog a prés, folyik a must.

És a hordó, és a nagy fakád még ki sincs mosva!

Már fordul is vissza. Elszáradt fűcsomókat kerülgetve bukdácsol. Gondol egyet, lekapja, hóna alá csapja sáros cipőjét, és fut. Fut, meg sem áll hazáig.

Ha siet, a bálba még odaér.

BÚTH EMÍLIA

>> PEGAZUS HÁTÁN

A másik szárnyas ló

Pegasus talán még sosem volt ilyen izgatott – látod, milyen türelmetlenül toporzékol? Alig várja, hogy elinduljunk, mert jól tudja, hogy új utunkon egy hozzá igen hasonló lényel találkozunk, egy másik szárnyas paripával. Érthető, hogy nem bír magával, pattanj hát gyorsan a nyergébe, csukd le egy pillanatra a szemed, és már ott is vagyunk: szédítő magasan.

Lábunk alatt a tenger hullámai nyaldossák a sziklafalat, és ha elárulom, hogy a gyakori viharok miatt ezt a kékeszöld vizet Fekete-tengernek hívják, és távolabb a homokos partot, ahol még ilyenkor ősszel is sokan sütkéreznek, Aranypartnak, már biztosan kitalálod, hogy Bulgáriában járunk. Kaliakra, ahonnan körbepillanthatsz, „gyönyörű hegyfok”-ot jelent, és nemcsak a pazar kilátás miatt, hanem mert maga a szikla is különleges, vöröses színű. Ül le a fűben megbúvó egykori erőd romjaira, és elmesélek egy régi történetet, hogy mitől piroslik a kő.

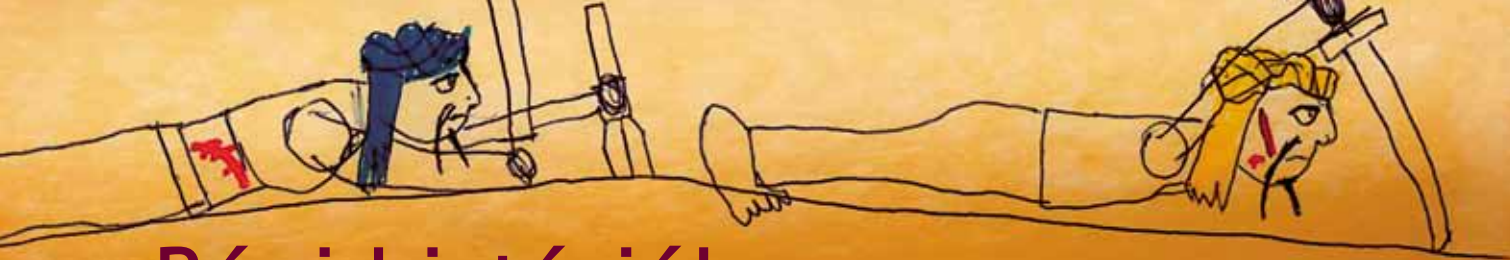

Az Első Bolgár Állam a 7. században jött létre, amikor Aszparuk kán meghódította a Balkán északkeleti részén élő szláv népeket. A bolgárok később felvették a kereszténységet, majd egy időre bizánci fennhatóság alá kerültek. A 12. században visszanyerték függetlenségüket, de a 14. század végén a törökök elfoglalták az országot, és közel ötszáz éven át uralkodtak. A Kaliakra-fokon is állt erőd, ahol a bolgárok elkeseredetten harcoltak a törökök ellen. Akárcsak az egri vár védelmének, itt is voltak nők a védők között, asszonyok mellett negyven szűz leány. Amikor már biztosnak tűnt, hogy elvesztik a csatát, a szüzek összefonták hosszú hajukat, és együtt ugrottak le a magas sziklafalról, hogy ne kerüljenek a törökök háremébe. A legenda szerint az ő vérük festette meg a szikla kövét.

A török uralom idején a hivatalos nyelv a török volt, a vallás és az oktatás nyelve pedig a görög. A kolostorokban élő szerzetesek azonban gondoskodtak róla, hogy a bolgár nyelv fennmaradjon, és folyamatosan fejlődjön. A szláv nyelvek közül a legrégebbi írásos emlékek bolgáruul íródtak, és a nyelvére büszke nép máig minden évben ünnepséget rendez Szent Cirill és Szent Metód tiszteletére, akik a 9. században megalkották és elterjesztették a szláv írásmódot. A bolgárok azóta is *cirill* betűkkel írnak.

De jó lesz sietnünk, mert Pegazus indulna tovább, a főváros, Szófia felé. Ez Európa egyik legrégebbi fővárosa, már az i. e. 8. században éltek itt emberek. Sok nép megfordult erre felé: a bolgárok előtt trákok, rómaiak, hunok, szlávok dúlták fel, majd építették újjá. Menekülő görögöktől kapta a Szófia nevet, ami bölcsességet jelent. Ha repülés közben ki mered nyitni a szemed, ellátsz a szomszédos délszláv országokba is, Macedóniába és Szerbiába, ahol Markó királyfi az egyik legismertebb mesehős. Az ő neve hallatán Pegazus is felkapja a fejét, de nem a királyfi érdekli, csak a paripája, Almásderes. A legenda szerint Markó azért választotta ki sok száz ló közül, mert egyedül őt nem tudta átdobni a válla felett. Almásderesnek szárnya van, és a gazdájával együtt issza a bort. De Markó királyfit sem akármilyen fából faragták: kezével vizet fakaszt a kiszáradt fatörzsből, és egyetlen kardcsapással kettéhasít egy üllőt. Farkasbőr borítja a vállát és fejét, fegyvere arannyal kivert szablya, dárda vagy félelmetes, nyolcvanöt kilós buzogány. Rettenthetetlen harcos, aki bosszút áll a törökön a balkáni népek leigázásáért.

Sok-sok bolgár, szerb, macedón mese és dal örökíti meg tetteit, de nem mindegyik tünteti fel kedvező fényben. Az egyik történetben például az édesanyja megkérdezi Markót, milyen bünt követte el, hogy annyi kolostort épített vezeklésként. Markó őszintén elbeszéli, hogyan esett rabságba a mórok földjén. Almásderest akarta megitatni, amikor a kutat őrző tizenkét mór harcos rátámadt. Hatot levágott, de a maradék hat foglyul ejtette, és elhurcolta a mór császár börtönébe. Hét éven át raboskodott, ám egy nap a császár leánya megpillantotta a tömlőcben és beleszeretett. A leány felajánlotta, hogy ha hűséget fogad neki, kiszabadítja és elhalmozza arannyal. Markó akkor levette a fejfedőjét, és maga elé tartva hangos szóval fogadalmat tett a sapkának, hogy soha el nem hagyja, és akár az élete árán is megvédelmezi. A császárlány persze azt hitte, neki szól a fogadalom, és kiszöktette a királyfit meg Almásderest. Amikor már messzire jártak, megálltak pihenni. A szerelmes leány meg akarta ölelni Markót, de a csalfa királyfi kést rántott, és levágta a fejét. A levágott fej azonban még ekkor is kérlelte, hogy ne hagyja magára. Markó megbánta bűnét, és a mór császárlány aranyán számos kolostort építtetett.

Régi históriák

- Milyen papírok ezek? – kérdezi Máté, miközben Simonnal az íróasztalomon turkálnak.

- Oklevelek.

- Olyat mi is kaptunk az osztályban! Amikor a levelibéka-fogó verseny harmadik helyezettjei lettünk.

- Csakhogy ezek másfélék. Magyarországon oklevélnek nevezünk minden iratot, ami a mi számításunk szerinti középkorban (tehát a mohácsi csata időpontja, 1526. augusztus 29. előtt) keletkezett.

- És miről írtak az oklevelekben?

- Sok mindenről. Sajnos, nagyobb részük elveszett az idők során, de a legfontosabbakra, például amelyekben birtokokat, vagy kiváltságokat adományoztak, nagyon vigyáztak. Nézzétek, ebben II. András király a veszprémi egyháznak adományoz néhány birtokrészt. Bár az oklevélben mégsem ez a legérdekesebb, hanem a birtokadomány oka. Azt írják ugyanis, hogy a király a veszprémi székesegyházból elvitte az első magyar királyné, Gizella drágakövekkel ékesített arany koronáját és más értékes tárgyakat. Ezekért kárpótlásul adta a birtokokat.

- De miért kellett neki egy női korona? – értetlenkedik Máté.

- Azért, mert a Szentföldre vezetett kereszties hadjáratot, és ahhoz, hogy egy jól felszerelt hadsereg ilyen messzire eljusson, nagyon sok pénz kellett.

- A keresztiesekről már hallottunk valamit, de miért vezettek hadjáratokat a ... hova is?

- A Szentföldre, azaz Palesztinába. Arra a területre, ahol a kereszténység alapítója, Jézus Krisztus élt és tanított. A középkori keresztény királyok, a pápák biztatására, fontosnak tartották, hogy vallásuk „szülőföldjét” megszerezzék a területet birtokló muszlimoktól. Számos jelentős európai uralkodó vett részt ezekben a hadjáratokban, s eleinte sikerrel is jártak, keresztény királyságokat alapítottak. A 12. század végén Magyarország katonailag is erős hatalomnak számított. Ekkor tett III. Béla magyar király fogadalmat, hogy részt vesz egy ilyen hadjáratban, de csak fia, II. András tudta véghezvinni a tervét 1217-ben. Szerencsénk van, mert viszonylag részletesen ismerjük az eseményeket az oklevelekből, amelyeket II. András adott ki útja során, meg a keresztény és muszlim krónikákból. Tudjuk, hogy hajóval utazott a sereg. Spalatóban (a mai Splitben) is állított ki oklevelet a király. Aztán tengerre szállt csapataival, és néhány heti hajóút után a mai Izraelben fekvő Akkóban értek partot. Nem volt könnyű egy hadsereget élelmezni (bármilyen furcsa, ez döntő lehetett sok hadjáratban), ezért a termékenyebb déli síkság felé vonultak. A muszlim csapatok távolról figyelték a keresztieseket, talán kicsit túl is becsülték az erejüket, mert vezetőjük, al-Adil egyiptomi szultán fia, al-Muazzam meg sem próbált csatát kezdeményezni. A magyar csapatok felderítették a Tábor-hegyi erőd környékét, majd visszaindultak Akkóba. Útközben elfoglalták Bajszán (Beisan) városát, ahol hatalmas

zsákmányra tettek szert. Abu Sába muszlim krónikás is megemlékezik az esetről. „Al-Hunkar (így hívta II. Andrást) pedig megérkezett Bajszánba, ahol csak Allah a megmondhatója, mi minden volt a piacokon, terményeken és jószágokon kívül, s ez aztán mind az övé lett.” A király közben teljesítette zarándokfogadalmát: fürdött a Jordán folyóban, meglátogatta a szent helyeket. A magyar sereg rövid pihenő után visszatért Tábor-hegyre, ahol hatalmas muszlim erődítmény állt egy 600 méter magas sziklás fennsíkon. A falakon 77 torony magasodott, és 2000 katona védte. A vár ura ellenőrizte az Akkóból a Galileai-tenger felé vezető utat, nagyon fontos volt tehát, kié az erőd. Rögtön az ostrom első napjaiban sikeres rajtaütést hajtottak végre a keresztesek, de a várba végül nem sikerült behatolni. Ezután hosszú létrákon mászták meg a falat, a rohamokat azonban visszaverték a védők. Végül a sereg elvonult a vár alól. Az ostrom mégsem volt eredménytelen. Az újabb támadástól tartva ugyanis a muszlimok néhány hónappal később elhagyták és lerombolták a várat.

A következő év elejéig még kisebb-nagyobb csatározásokba bocsátkoztak a magyar csapatok, de mivel a muszlimok nem fenyegették komolyan

a kereszteseket, a sereg pedig túl kicsi volt nagyobb vállalkozásokhoz, és András is megbetegedett, végül visszatértek Magyarországra. Ezúttal nem hajóval, hanem szárazföldön tették meg az utat. 1218 második felében érkezett meg a sereg Magyarországra a kalandos, hosszú út után.

- És mi lett Gizella királyné koronájával?

- A király eladta a Szentföldön 140 márka súlyú ezüstért. Erről is abból az 1217-ben kibocsátott oklevélből értesülünk, amit az előbb néztetek. A probléma csak az, hogy az oklevélben szó van a király visszatéréséről is, holott az csak egy évvel később történt meg, ezt biztosan tudjuk. Emiatt többen azt gondolják, hogy ez az oklevél hamisítvány. De a formája, az írása tökéletesen korhű. Így mégis inkább hitelesnek fogadjuk el, azzal a kitételrel, hogy (nem tudjuk, miért) a valódi kiadásánál egy évvel korábbra keltezték. Akárhogyan történt, a koronát biztosan eladta a király, egy későbbi, kétségtelen hitelű oklevélben is írnak erről. Olyan drága volt, hogy valószínűleg egy mérhetetlenül gazdag kereskedő, vagy talán valamelyik közel-keleti uralkodó kincstárába került. Mindenesetre többet nem bukkant elő.

PETRIK IVÁN írása | PETRIK MÁTÉ rajza

>> IDŐJÁTÉK

Veronika

A mitológiák és a különféle legendák szereplőinek neve gyakran sorsukra utal vagy legfontosabb tulajdonságukat jelöli. Úgy is mondhatjuk, hogy a hős neve eleve árulkodik a mitikus származásról. Amikor ember születik, még senki sem sejtheti, mi történik vele húsz vagy negyven esztendő múlva, a később bekövetkező események tehát nem magyarázhatják a szülők névválasztását. De nézzük fordítva! Éppen Veronika története bizonyítja, hogy a névből egész mitológia nőhet ki.

A sokféle változatban mesélt ókori mítoszok leggyakrabban valamilyen tapasztalatból sarjadnak. Többnyire az ismeretlen, néha nagyon félelmetesnek látott jelenségeket értelmezték csodás, isteni beavatkozásokkal. Nem ritka, hogy évszázadok, évezredek után természettudományos magyarázatot találnak a hiedelem, a monda vagy egy-egy mítosz eredetére.

Veronika híres – és gyönyörű – tettének azonban nincsen semmilyen történelmi alapja. Az evangéliumok nem említik, és a korabeli iratokban sem szerepel – nem hát! Hiszen jóval később, a középkorban formálódott, pontosabban egyházi elképzelés nyomán formálták a történetet. Amikor a megkorbácsolt, töviskoszorúval is kínozott Jézus a saját keresztfáját cipelte a Golgotára, vagy más néven a Koponyák hegyére, egy asszony odament hozzá, kendőt nyújtott, hogy a halálra ítélt megtörölhesse véres, verejtékes arcát. Jézus úgy adta vissza a kendőt, hogy abban megmaradt arcának lenyomata. A görög–latin eredetű „igaz”-at jelentő *vera* és a „kép” jelentésű „ikon” szavak összetételéből lett a *veronika*, amit magára a „nem kézzel készült” és *valódinak* tartott képmásra értettek. Idővel az együttérző, segíteni akaró nőt is így nevezték. Pedig a macedón eredetű Bereniké név (a Veronika őse) jelentése: győzelmet hozó. A mítosz egyes változataiban a képmás után a kendőt kínáló asszonyt is Veronikának hívták.

A 13. századtól olyan sokféleképp és részletezőn mesélték, mit csinált a kereszttúton és Jézus halála után Veronika, hogy szinte feledésbe merült a lényeges tény: alakja *a jóság és a természetes, nőies gondoskodás jelképe*.

A Golgotára tartó, szenvedő Jézus útjáról szólva elmesélik az evangéliumok, hogy a katonák *kényszerítették* a mezőről arra menő cirénei Simont: vigye a meg-megtántorodó helyett a keresztet. Aki parancsot adott a súlyos faalkotmány cipelésére, és aki átvette, nem kíméletből tette, amit tett. Sürgetett az idő, mert még alkonyat előtt végre kellett hajtani az ítéletet. Simon félelmében engedelmeskedett. De a Veronika-történet – és valamennyi változata – arról szól, hogy a legnehezebb helyzetekben, a tömeghangulattal szembeszállva is akad bátor és gyöngéd ember. Ehhez képest igazán nem sokat számít, hogy az utókorbeliek nem kiszínezték, értelmeztek vagy magyaráztak egy megtörtént eseményt, hanem az egészet, mint sok évszázaddal előbb játszódó történetet, kitalálták. Bizonyára az a „folytatás” is a képzelet műve, hogy a nagybeteg Tiberius császárnak ajánlják, hívassa udvarába a csodatevő Jézust. A római császár el is küldi követét Jeruzsálembe, de a férfi későn érkezik: Jézust már keresztre feszítették. Ám megismerkedik Veronikával, aki egy kendőn Jézus képmását őrzi. A követ megvásárolná, de Veronika nem válik meg emléktől, ám hajlandó elmenni a császárhoz. Mikor Tiberius meglátja a képet, azonnal meggyógyul. Hálából drága foglalatot készített. Mesélték tovább is: hogy a látogatás után Veronika Péter és Pál apostollal Rómában maradt. Halálos ágyán pedig Péter utódjára, Kelemen pápára hagyta a becses ereklyét.

A számtalan leírt és szájról szájra terjedő történet-változatnál is több festmény, rajz, metszet örökölte meg Veronikát és a kendőt. Akad közöttük mulatságosan *anakronisztikus*, vagyis olyan, amelyik mit sem törődik a korhűséggel (a görög *krono*- előtagot az idővel kapcsolatos fogalmaknál használjuk, az *a-*, *an-* előtag pedig valaminek a hiányát, a tagadását jelöli, így az anakronisztikus = kortévesztő). Láthatunk például festményt, amelyen a szép arcú-alakú, finom lepelbe takart Jézus előtt térdeplő nő az évezreddel később alapított apácarend ruháját viseli.

A középkori mesterek és a modern festők azért is vonzódtak a Veronika-témához, mert izgalmas „szakmai” kihívás *képet festeni a képbe*. A 20. század elején Bécsben festette Oscar Kokoschka az itt látható, és a budapesti Szépművészeti Múzeumban őrzött képet. A szenvedélyes, elszánt Veronika maga is meggyötört. Egyszerre gyászol és vádolja a gyilkosokat.

>> NÉZZÜK EGYÜTT

Szőnyi István képeit

Szőnyi István képeit nézve azt kérdezi versében kortársa, Illyés Gyula: *Mitől oly szelíd ez a táj?* S a következő sorban a választ is megadja: *Mert a férfi keze erős.* A festő fiatalkori önarcképéről is ez a *szelíd erő* sugárzik, amely egész életművére jellemző. Az arc árnyékos ugyan, az oldalról és hátulról megvilágított fej szoborszerű, de ahogy finoman oldalra dől, barátságosan felénk fordul, érezzük elevenségét. Készségesen figyel ránk, s mintha azt mondaná, nézzetek, nincs titkom, mindent megmutatok, egy vagyok a körülöttem létező világgal, a tájjal és az ott

élő emberekkel.

Szőnyi István 1894-ben született Újpesten. 1921-ben rendezte első kiállítását, mindjárt díjat is nyert, és hamar népszerűvé vált a fiatal, újat kereső festők körében. A húszas évek elején a Dunakanyarba, Zebegénybe költözött, ahol meg is találta saját témáját és stílusát, a hagyományos ábrázolásra alapított modern *napfényfestés* szemet gyönyörködtető, szelíd szépségét. (A *napfényfestés* kifejezés szó szerint a napfény festésére utal, művelői a szabadban

alkottak, tárgyuk légkörét, hangulatát a fények-árnyak elrendezésével érzékeltették.) Szőnyi így alkotott haláláig (1960). Sikeres művész volt, festőként és grafikusként egyaránt szakmája mestere. A Képzőművészeti Főiskola tanára lett. 1943-ban írta, hogy a *művészet az érzelmekhez szól, ezért nem tudjuk megindokolni, hogy valami miért tetszik... Nem lehet zárt szabályba merevíteni a művészet megfoghatatlan lényegét.* Ezzel egyetértve mégis próbáljuk, zárt szabályok alkalmazása nélkül, pár szóval megközelíteni tetszésünket.

Elsőként nézzük a *Zebegényről* készített művet, ezt a víz, ég, föld, fák, házak egyébe tartozó világát bemutató festményt! Hajnali vagy inkább alkonyi órán az egyik dombról látjuk a folyókanyarulattal összefogott képet. A vízben tükröződik a rongyos felhőkkel takart ég, de valamelyest a part is, és a napfény úgy világít át a takarón, verődik vissza a vízről, hogy a házakat, piros tetőket, fehér falakat, barna udvarokat, de még a zöld fákat meg a szemközti kék hegyeket is árnyalja, szinte átszínezi. Ezért érezzük annyira emberinek, mindennapian egyszerűnek, szerethető lakóhelynek Zebegényt, pedig egyetlen emberalak sem látható a képen.

Másodjára nézzük a *Legelésző lovak a völgyben* című festményt, amelynek nézőpontja, vonalvezetése hasonló az előbbihez, és ugyanazt a színbeli egységbe foglalást érezzük, talán még lüktetőbben, gomolygóan, hiszen ősz van, izzó, sárga-vörös-fekete ősz. A két ló a kép súlypontjában lefelé, fekete-fehér kettősük körül – az évszaknak ellentmondóan – világoszöld a fű. Ember sehol, az évszak önfelédten él színeiben.

A poszteren aztán, az ősz ugyancsak jellegzetes mozzanatát láttató *Gyümölcszedők* színpompás ünnepélyén megjelennek az emberek is. Két fiatalabb, nyújtott karú nő és két idősebb, ők ráérősen beszélgetnek. Az ősz sárga izzását itt a zöld domboldal és a föntről átszűrődő ég kéksége tartja *egyensúlyban*, ami a fák árnyékát is átszínezi. Nem látjuk, milyen gyümölcsöt szednek – talán hamvaskék szilvát – de nincs hiányérzetünk. Jó nézni az egészet, hallani a levélzajt, együtt nyújtózkodni a fákkal és a gyümölcszedőkkel. Béke van.

Kávémese

Volt egyszer, hol nem volt egy Kávé. Dupla Kávé volt, de még nem raktak bele se cukrot, se tejszínt.

– Furcsák az emberek – gondolta –, keserű, fekete italt készítenek, aztán megédesítik, hogy ne legyen keserű, és tejszínt tesznek bele, hogy ne legyen fekete.

Ahogy így kesergett, elhatározta, hogy vándorolni fog. Mindene pompásan forró, csak úgy pezseg benne az élet, próbára kellene tenni az erejét. Először csak körbe-körbe baktatott a Nagy Fehér Világcsészében, mint valami láncre kötött, kutyasorba züllesztett cirkuszi oroszlán, és szemügyre vette a terepet. Hibátlan, selymes fehér porcelánfalak állták útját, a Világ kerek volt és áthatolhatatlan. Már éppen azt gondolta, nincs menekvés, mikor apró hibát vett észre a csésze falán. Ahol a fazekas fület illesztett a csészére, apró bemélyedés keletkezett. A Kávénak több se kellett, gondolt egyet, gondolt kettőt, meg még hármát is gondolt volna, de arra már nem volt ideje, mert az a picike lyuk, zsupsz!, beszippantotta, úgy, ahogy volt. Perdült egyet, perdült kettőt a csészefülön, s máris egy kerek tisztáson találta magát.

Szárnyát ropogatva hatalmas sasmadár közeledett feléje. A Kávé behúzta a nyakát, és igyekezett picire összezsugorodni, ami, dupla Kávé lévén, nem igazán ment neki. Kétségbeesésében körbenézett, meglátott egy nálánál kétszerte nagyobb Kristályhegyet, egy-kettő odaszaladt, és elbújt mögötte. Ahogy ott vacogva kuporgott, felnézett a Kristályhegy tetejére, és látta, hogy fényes, acélszürke csúcs borítja, melynek még csőre is van, kackiásan mered az ég felé. Még jobban elcsodálkozott, amikor ránézett a Kristályhegy csillámló hasára, és azon keresztül világosan látta a nagy recsegve-ropogva feléjük

araszó sasmadarat.

Nahát – gondolta – ez a hegy átlátszó! A következő pillanatban viszont rémület hasított belé. Hiszen ha átlátszó, akkor ez a lomha sas is látja őt.

– Naná, hogy látlak – hallotta a ragadozó reszelős hangját –, és nemcsak látlak, de hallak is. Bizony, egy kávé gondolatai koromfeketék maradnak, akárhova bújjik.

– Ej, te Kristályhegy, jobban is elrejtethétél volna!

– Aztán minek rejtenélek – válaszolta cincogó hangon a Hegy, míg hasában összecserrent a sok apró csillám –, áruld el, hogyan minek?

– Hogy el ne pusztítson ez a vérszomjas ragadozó.

– Ugyan, ez a vén, fogatlan múzeumtöltelék! – vetette oda foghegyről a Hegy –, Újságnak hívják ugyan, de csupa régiség van benne, estére teljesen lejár. Örülhet, ha beteszik egyik-másik lapját egy bicegő komód lába alá, vagy ha ablakot pucolnak vele.

– Azért messze még az este, egy ilyen Kristályhegyet addig játszva felborítok – újságot az Újság. – Ha majd a földön heversz, és szilánkjaid összekeverednek a cukormorzsákkal, lapátra kerülsz, nincs mese!

Ennek hallatára a Kristályhegy hasában cidrizni kezdett a kristálycukor.

– Még mit nem! – ugrott elő rejtekhelyéről halált megvető bátorsággal a Kávé. – A Kristályhegy mégiscsak megpróbált elbújtatni engem, megvédem őt, akár az életem árán is. Jaj neked, ha közelíteni próbálsz, egyszerűen rád vetem magam, az pedig köztudomású, hogy a kávéval leöntött újságok a szemetesben landolnak!

A Sasmadár rémült pillantást vetett az elszántan fortyogó, nagyon-nagyon fekete és nagyon-nagyon erős dupla Kávéra.

– A mikroelektronikai termékek árának emelkedése nem áll összefüggésben a bekövetkezett világpiaci változásokkal... – dadogta zavartan, majd hozzáfűzte

- ... magukat megnevezni nem kívánó források szerint a korrupció a szervezet belső köreit is érinti... - meg még - ... futamgyőzelmét nem a levegő fokozott nedvességtartalmának tudja be, véleménye szerint a vadonatúj fejlesztésű Pirelli gumik igenis jól vizsgáztak...

A Sasmadárnak ugyanis, ha beijedt, sosem jutott eszébe semmi értelmes, így aztán jobb híján a szárnyán olvasható cikkekből kotyvasztott valami egyveleget. Hogy ilyen ijedtnek látta, a Kávé szíve meg is esett rajta.

- Azért nem eszik olyan forrón a kását. Sem a sasmadarat.

- Úgy kell neked! Minek ijesztgeted a szegény embert? - tette hozzá ingerülten a Kristályhegy.

- Miért, hát hol próbálgassam a ragadozó-tudományomat, nem mondanád meg? - dohogott az Újság.

- Nem vagyunk se pockok, sem egerek - világosította fel villogva a Kristályhegy.

- Felejtsük el - zárta le a témát a Kávé -, nem mondanád meg inkább, hanyadika van?

- De, boldogan - tüsténkedett a Sasmadár, örvendezve, hogy végre hasznossá teheti magát. - Hatodika, szeptember hatodika.

- Hurrá! - süvöltötte a Kávé - Már csak ötöt kell aludnom, s itt az első pörkölési évfordulóm! Akkor lettem kis pisis babból igazi Kávé.

- Gratula - lelkesedett a Sasmadár -, ezt meg kéne ünnepelni.

- Részemről is - csatlakozott a Kristályhegy -, bár kétlem, hogy jut még rá időnk.

- Na, most megvagy, te szőkevény, adok én neked ünnepelni! - hangzott ekkor a Kávé háta mögül, s hátrapillantva még éppen látta a Csésze dühös ábrázatát, majd a fülön keresztül, ahogy jött, zutty, máris bent találta magát a porcelánfalak közt. Forgott vele a világ, hisz körbe-körbe taszigálta egy ezüstös kiskanál.

- Segítség, szédülök - borult egyet a Kristályhegy, mert valaki nyakon ragadta, a csésze fölé lendítette, és egy adag cukorszemcsét zúdított belőle a Kávéba.

A Saskeselyű icipicire összehúzta magát, de még így is elég nagy volt ahhoz, hogy észrevegyék. Mi több, összehajtogatott mérete sokszorosára kellett tágulnia, mert egy erős férfikéz szétbontogatta lapjait, a hozzá tartozó illető pedig olvasni kezdte a cikkeket.

- Repülök! - sóhajtotta. - Lebegek, mint egy sas! - És csak néha suhintott egyet a lapjaival, amint olvasója új oldalra ért.

- Viszlát, barátom! - intett búcsút több részletben a Kávé, és kortyonként, kisgyermekes sikításokkal csúszdázott le a bajusszal szegélyezett szájnnyíláson át a terebélyes férfigyomorba. Ez a hullámvasút kifejezetten kedvére volt.

- Mindig ez van - dörmögte egy öblös hang a garatból -, addig vacakolok, míg ki nem húll a kávé.

A cukortartó ezalatt az asztal szélén állva kihúzta magát. Már cseppet sem szédült, hasában csak úgy villogott a sok fehér kristály. Türelmesen várta a következő kávé, a következő kalandot.

LACKFI JÁNOS

Volt egyszer egy malom

Volt egyszer egy malom.

Ennek a malomnak az oldalán nagy lapátok voltak.

Állt a malom, nézte, tapogatta a lapátokat, s törte cserepes fejét, mit keresnek az oldalán azok.

– Talán kanalak? De hát miért kellene nekem öt kanál? Hogy legyen hétfői kanál, keddi, szerdai és csütörtöki, no meg pénteki? Aztán szombat, vasárnap mivel ennék? Akkor nem ennék? Na, az nem jó. Vagy ha nagy a havazás, a lapátok ellapátolják az orrom elől a havat, mint az autók ablaktörői, hogy jól láthassam a téli világot?

Bármilyen nagyon törte cserepes fejét, nem tudta kitalálni, miért van öt lapát az oldalán. Aztán elfelejtett töprengeni ezen, így telt-múlt az idő.

Történt egyszer, hogy a malom környékére egy szél érkezett, egy csendes, nézelődős szél.

Mintha csak kirakatokat nézegetne.

Mintha kirakatnézés közben sült gesztenyét majszolna.

Pedig se kirakat, se sült gesztenye nem volt, mégis így nézelődött a szél.

Ilyen volt ez a szél, lejtett ide, ámbolygott oda, aztán ráereszkedett az egyik lapátra, meglóbálta a lábát, mire a lapát mozogni kezdett:

– Hopp, ez a lapát mozog! Ez egy mozgó lapát – hökkent a szél.

Aztán lecsusszant, se szó, se beszéd elment, már nem úgy, mint aki kirakatot néz és gesztenyét majszol, hanem, mint aki tűzoltó, úgy.

Valami eszébe juthatott, gondolom.

Eltelt egy nap, aztán egy éjszaka, és a szél ismét megjelent a malom környékén, immár nem egyedül: öt apró szél kapaszkodott a kabátja végébe, csetlettek-botlottak.

– Jajj, apa, ne siess már annyira, apa!

A szél megfogta gyermekeit, és felültette egy-egy lapátra:

– Lógassátok a lábátokat, kóficok!

Az apró szelek mozgatták a lábukat, röpködtek a cipők, kiscsizmák, a lapátok pedig elmozdultak, körbe-körbe haladva.

– Apa, ez egy körhinta, Apaaaa! – ujjongtak az apró szelek.

– Aham, már értem, miért van öt lapátom – mondta a malom, és tartotta, tartotta a forgást.

„Én vagyok ti”

Az *Iciri-picirit* meg a *török és a teheneket* gyerekkoromban én is tudtam kívülről, és ugyancsak elcsodálkoztam, mikor az iskolai tankönyvben később találkoztam Móricz Zsigmond fényképével. Másmilyennek képzeltem az elveszett ökrök és a kis macska, Mehemed és a „sose látott” tehenek történetének íróját. Az öltönyös, nyakkendős, kövérkés, bajszos férfit túl szigorúnak, szomorúnak, szinte ridegnek éreztem. Pedig a képet osztályunk falán is nap nap után láthattam. Egészen más volt muzeológusként lapozgatni a Móricz-család fényképalbumaiban, és szembesülni azzal,

hogya a nagy írónak – mint mindenkinek – sokféle arca megmutatkozik. Milyen szép ez a családi körben készült fotó! Az író magánéletének helyszínei közül a legjellemzőbbet, a leányfalui házat, vagy inkább a ház előtti kertet rögzítette a fényképész. S persze a ház lakóit. A Móricz házaspárt és a három kislányt: Virágot, Gyöngyit és Lilit.

A Duna-kanyarhoz közeli település még a lányok születése előtt tetszett meg Móricznak. A parton sorakozó, vízbe hajló ősfák – fűzek, nyárfák, platánok – között ma is kanyargós sétaút vezet, barátságos csónakházak, stégek, kompikikötő: egy írónak éppen ilyenre van szüksége! Rózsahegyi Kálmán színművész javasolta az akkoriban kedveltté váló nyaralóhelyet, és Móricz első színdarabja, a sikeres *Sári bíró* tiszteletdíjából telket vásárolt. A ház építéséről az *Elfújja a szél a szöveget* című novellában is olvashatunk. Ami a fekete-fehér fotón nem látszik: a fehér falak előtt mézsárga oszlopok állnak, és a népművészetből vett szívmotívumokkal díszített, ugyancsak okkeres sárga faszerkezet, a kisebb fekvő és nagyobb álló ablakok változatossága egyedivé, különlegessé teszi az épületet. Eredetileg szoba-konyhás nyaralót terveztek, de a család növekedése bővülést sürgetett, s már nem is csak a nyarat akarták itt tölteni. Így zegzugos, tornácos, emeletes ház lett a kis kalyiba helyett. A házat lassan befutotta a repkény, a fák meg eltakarták az úton haladók elől. A szobákban magyar mintákkal díszített cserépkályhák mellett melegedhetek hűvös időben, az ebédlőben kényelmesen elfért a nagy család, ám a dolgozószobába nem volt szabad bejárás. A mesebeli kertben hatalmas diófa, fenyőfélék, rózsaágyak pompáztak, kicsit arrébb barack- és almafák, de még veteményes, földieper, szőlőültetvény is megfért a nagy telken. Móricz örömmel ültetett, művelt, gondozott – a saját kert szinte a családhoz tartozott. Ezt tanulta, ezt szokta meg otthon, gyerekkorában. „Édesapámnak a család olyan gyönyört hozott, amit semmi munkával, áldozattal és pénzzel megszerezni nem lehetett volna. S én magamról ugyanezt mondhatom el. Senkitől és semmiben olyan megnyugtató jóérzést nem kaptam, mint amikor a család melegében lelem fel magamat”. Az író vallomásából tudjuk, hogy apjától örökölte, ahogy írta „mint ragályt kaptam” a meggyőződést, hogy az ember a gyerekeiben mintegy folytatódik – „én vagyok ti”, mondta a családjában gyönyörködő apa.

Móricz tervezte, hogy regényt ír kertje történetéről. Például arról, milyen öröm volt számára mindig Leányfalura utazni. Budapestről gőzhajó kapaszkodott fel a Dunán, s az út során az író rengeteg történetet hallott – iparosoktól és méltóságos uraktól, napszámosoktól és parasztasszonyoktól. Mintha gyűjtőúton lenne, képzeletben lejegyezte a furcsa históriákat – még a szereplők ízes beszédét is felhasználta aztán.

Élete nehéz pillanataiban közel állt ahhoz, hogy eladja a házat, de végül nem tudott megválni tőle. A nyári nap melegét élvező, felnőtt lányai karéjában fényképezett időse író (a képet a 33. oldalon találod) nem is néz a gép lencséjébe, inkább befelé tekint. Mostani családjára szeretetének melegében sütkérezik, de közben a múltba pillant, eltelt életére.

avagy képek a leányfalui ablakban

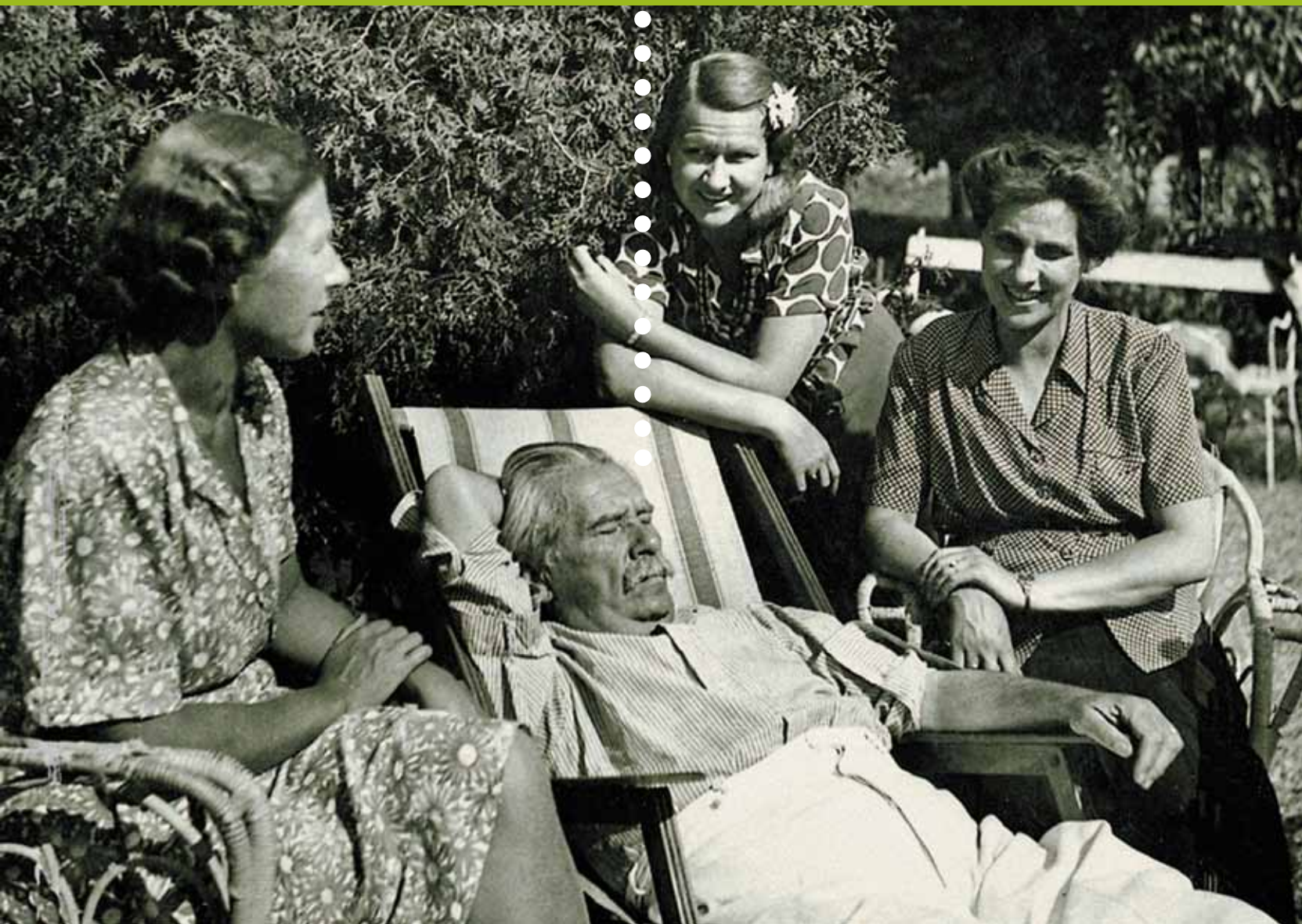
Ugye, megesett már veled is, hogy el akartál mesélni valamit, talán nem világrengető történetet, csak aminek éppen tanúja voltál, és szinte összeakadtak szádban a szavak? Előbb nem tudtad, hogyan is kezdj bele, mert hát hol kezdődik egy történet? Egyáltalán: van történet, ami lépésről lépésre halad, s olyan nyugodtan adható elő, mintha lépcsőn kaptatnál felfelé vagy ráérősen mennél lefelé? A meséknek minden kicsi oldalhajtsága is elmondást kíván, erre-arra tekeregnek szálai. Hallgatód nem érti, mit akarsz. „Ne hadarj!”, int talán, de hát nem a gyors beszédeddel van a baj, hanem hogy annyi mindent akartál egyszerre elmondani. No, ha van efféle élményed – s őszintén szólva nem találkoztam még senkivel, akinek ne volna –, átérzed és megérted az írók leggyakoribb küzdelmét: meg kell találniuk a *saját időrendjüket*, és uralkodniuk kell rajta. Mintha írás közben mesebeli tetteket vinnének véghez. A mesék és a regények, a mitológiai történetek és a verses elbeszélések, sőt, az újságcikkek is – akár tegnapi esetről, akár több ezer évvel ezelőtti kalandról szólnak, valamilyen időbe viszik az olvasót. Mondjuk, elmondanád, láttad, hogy egy ember felmászott a fára – de hát ezért, ennyióert ki sem nyitod a szádát! Kit érdekel ez a pofonegyszerű közlés?! Igazad van. Ami *ebben* izgalmas lehet, hogy ki volt a fára mászó, ismerted-e korábban, szereted vagy félsz tőle, miért mászott föl, meglested vagy többekkel együtt bábméskodtál? – és a kérdések újabb és nehezebb kérdéseket teremnek, véghetetlenül. Muszáj *udlogatni* és *tömöríteni*, és *persze valahogy elrendezni*.

- Gondoltam, ezúttal figyeljük meg, hogyan
- *készül* a történetmondás. Hogyan birkózik egy író
- történetdarabkái rendbe rakásával. Arra is gondoltam,
- hogy miután képzeletben jártunk már a gyerek
- Karinthy Frigyes otthonában és Petőfi Sándor szűk
- kalitjában – szóval gyakorlott szellemvasutazó vagy –,
- ellátogathatunk Móricz Zsigmond leányfalui házába.
- De nem mindegy, mikor érkezünk. Talán ha valódi
- alakunkban odapottyannánk, akkor sem venne észre,
- annyira lekötik az emlékei meg a képzelete. Éppen az
- *Életem regényét* írja! Életműve összefoglalását.
- Hogy ott legyünk, most is elég nekünk egy
- gondolatcikkadás, de legalább annyi útravaló
- ismereted legyen, hogy 1938-ban járunk!
- Az alacsony, zömök férfi arcán legelőbb is látszik,
- hogy sok mindent megélt. Erős örömeket és szörnyű
- fájdalmakat. A leányfalui ház gazdája hosszú évekkel
- ezelőtt kivonult a zaklatott fővárosi életből – csakhogy
- itt is mindig jönnek-mennek a rokonok, a barátok.
- De szerintem nem is bírná ki Móricz az igazi magányt.
- Világéletében népes családban élt, mégis sokat
- gyötörte valami magányféle. Úgy gondolom, most
- is szomorúan nézi az ablakot! Lehet, hogy nem is az
- őszi kertet látja, hanem az elmúlt évtizedek képeit?
- Elveszített embereket? Mennyi történetet mesélt
- már fejedelemről és parasztról, grófnőről és szegény
- asszonyról – látod? megjelent könyvei hosszú polcon
- sorakoznak. De egy csöppet sem elégedett magával.
- De miért idézi fel a saját múltját, ha ennyire

fáj? Máskor is, többször így tett. Élete legnehezebb szakaszaiban pedig egy-egy szenvedő gyerekről írt, és többnyire saját gyerekkori élményekből merített. Harminc esztendővel korábban, amikor második csecsemő fia is meghalt, mondhatni a kis koporsó mellett írta a szívszorító *Hét krajcár* című novellát, amivel szinte berobbant az irodalomba. Különös, de a fájdalom megjelenítése sikert hozott. Olvastad már a *Hét krajcárt*? Ha még nem, keresd meg mielőbb, ha

- pedig már olvastad, próbáld ki, milyen a második meg
- a harmadik találkozás! Meglepődsz majd, mennyi
- újdonságot fedezel fel az ismerős történetben.

- A rövid novella kerete is egy múltbeli emlék
- felidézése. Az elbeszélő arról a hosszú délutánról
- mesél, amikor kisfiúként az édesanyjával krajcárokat
- kerestek a házban. A nagy szegénységben élő anya
- kimosná napszámos férje ingét, de nincs otthon
- szappan, és nincs pénze, hogy a boltban megvegye.

Csak hét krajcár kellene, de az nagyon kellene! Az első négy hamar előkerül, az ötödiket és a hatodikat nagy nevetésekkel kutatják. Képesek játszani! Óriási lelkierővel kikacagják a megalázó nyomort. De a hetedik krajcárocská még akkor is hiányzik. És hiába érkezik a koldus, hiába segíti ki a szegény a még szegényebbet, közben besötétedik, és lámpaolaj sincs. Világítás nélkül megint csak nem lehet mosni.

Vajon mit érzett Móricz édesanyja, amikor a Nyugat című folyóiratban olvasta a novellát? Megborzongatta fia vakmerő képzelete? Értette, hogy ez „csak” kitalált történet, de akkor is... Az elbeszélő egyes szám első személyben szól, olyan személyes hangon, hogy nincs olvasó, aki ne Móricz saját élményének tulajdonítaná a kalandot. De hát azt olvassuk, „nincsen már piros arcú, vidám anyám, aki olyan édesdeden tudott nevetni, hogy a könny csorgott a végén a szeméből s köhögés fogta el, hogy majdnem megfojtotta”.

A *Légy jó mindhalálig* című regény Nyilas Misijét is saját kisdíákori emlékei alapján formálta Móricz. És úgy beleélte magát Misi fájdalmaiba, mintha szóról szóra a vele történeteket írná le.

Az *Életem regényébe* minden beleépül. Méghozzá sokszorosan. Könnyű belátni, hogy még a kitalált történetek is az író életének részeivé lesznek. Végül is, amit elképzelt, azt is átélte, átérezte. „Ma három hónapja, egyetlen pihenő napom, sem éjszakám nem volt – írja a regény vége felé. – Egyetlen izzásban égett az agyam: talán soha ennyire nem fűtött át a tűz. Újraéltem egész életemet... Tízéves koromig több történet velem, mint azóta ötven év alatt.”

De tudod, azért érzi az író, és mi, mai olvasói is valóban zsúfoltnak az első tíz esztendő, mert ebbe az időszakaszba újra és újra beleszövi a későbbi történeteket is.

- Már a ház is alkalmas emlékidezésre. A falakat
- az író édesapja, Móricz Bálint húzta fel, 1912-ben.
- Milyen büszke lehetett híressé lett fiára! A fiú pedig –
- közben maga is megöregedett – *igazságosan*, vagyis
- pontosan akarja megidézni őt. Az apa rajongva
- szeretett példakép, a gyerekkor legboldogabb percei
- elevenednek meg, mikor arról számol be, hogyan
- fogadják a munkából hazatérő apát. „Micsoda
- bátorság és biztonság s erő volt az, apám térdére
- telepedni. Olyan jó meleg teste volt s oly kemény,
- mint a fa, a karja, ahogy öelve feküdt s a térde, ahogy
- megringatott... Ha meg kellene mondanom, hol
- éreztem legjobban magamat, azt kellene mondanom:
- az édesapám térdén”. Erős akarátú, ötletes,
- szenvedélyes ember volt Móricz Bálint, valamiképp
- különb a környezeténél, de megpróbáltatásait
- legtöbbször éppen ez a „különb”-ség okozta.
- Elhamarkodott vállalkozásaiba nemegyszer
- belebukott, mert könnyen összetévesztette a valóságot
- meg az ábrándot.

- Milyen sok szereplő tolong ebben a leányfalui
- házban, a kertben, az író fejében! Még nekem is
- nehezemre esett, hogy csak az apát válasszam ki.
- Csippenteni az emlékekből olyan, mint amikor
- „kukoricaszárat akar valaki tövestül kihúzni”, és
- nagy darab földet szakít ki vele. Nem lehet egy
- embert önmagában leírni, hiszen mindenki az
- egész környezetével együtt alakul. Az emlékek jó
- rendezése pedig azt jelenti, hogy a gyerek Móricz
- kalandjai újraélnék a felnőtten megélt történetekben
- – keverednek az olvasó saját történeteivel, sőt, azokkal
- is, amit az olvasó másutt olvasott, hallott... Így lehet a
- kerek egész, befejezett mű egyszerre befejezetlen is.

LEVENDEL JÚLIA

>> SZÓRÓL SZÓRA

Mondvacsinált

Az összetett szavakról mesélek, s mindjárt egy különleges példányról, a *mondvacsinált* szóról, amit nem mondvacsinált okkal választottam címadónak... Vagy mégis? Próbáljuk meggondolni... Van hozzá kedved? Akkor is, ha nem lesz könnyű? ...Vágjunk bele!

A *mondvacsinált* szó a *mondva* és a *csinált* összeolvadásával keletkezett, és azt jelenti, hogy amire vonatkozik, az *mesterkél*t, *kitalál*t, tehát nem kézzelfogható, *csak* mondással csinált valami.

No de melyik szó nem ilyen?! Hiszen az egész nyelv, minden nyelv, minden beszéd: *mondva csinált*. Hogy van ez? Haladjunk lassan, pontról pontra!

A mondás csinálás, ez kétségtelen. De akkor mit jelent a "csak mondással", miért kell a lefokozó "csak"? A mondás nem rendes csinálás? Más, mint a többi? Rendes, de más, mert nem egyedül van, hanem azzal együtt, amit felidéz. És bármit felidézhet. Ezért is hallhatod gyakran a felszólítást: „Ne csak mondd, hanem csináld!” Adott esetben a hamisságra, csalásra is vonatkozhat címszavunk, ha így vélekedünk például: „Ez nem is igaz, ez csak olyan mondvacsinált ok!” Persze, mert mondani bármit lehet! Az üres, értelmetlen, vagy a hazug beszéd is *mondva csinált* – meg az igaz is. A csinálás maga nem hazug, mert pusztá eszköz, de amit megjelenít, felidéz a szó, nem biztos, hogy azonos a valósággal. Kezdetben ez nem lehetett kérdés...

Kezdetben? Ezt meg hogyan értsük? Minek a kezdetén? A kezdet igen nagy szó...

Gondoltál már erre? Most maradjunk csak a nyelvnel. Képzeld el, hogy kialakulása hogyan kezdődhetett és mehetett végbe, hogyan jutottak nagyon távoli őseink a beszédig!

Akármilyen messzire is hátrálunk vissza az időben, bármilyen kezdetleges ősembert, előembert is képzelünk, azt biztosan állíthatjuk, hogy hangokat adott ki. Ez létezése természetes eleme volt, szándéktalan működés, de válasz is a jelenségekre, történésekre (fájdalomra, öröme, félelemre, jó és rossz érzetekre). Nem kellett azon gondolkodnia, hogy a hangzás megfelel-e a valóságnak, igaz-e vagy hazug. Nem volt kérdés! A hangzatok önmagának és társainak szóltak. Szüksége volt rá, jólesett neki, és ezért kialakultak, fejlődtek hangképző szervei. A hangzások a jelenségekkel együtt ismétlődtek, rögzültek, jellé alakultak, formálódtak használat közben. Őseink fokozatosan bővítették, finomították, továbbadták utódaiknak a hangzataikat. A kezdeti makogásból hosszú-hosszú idő alatt beszéd lett, ami önmagát is alakította (és alakítja a mai napig), megint csak: *mondva-csinálva*. Teremtő eszközként ez megkülönböztette az embert a többi élőlénytől. Meghatározhatatlan az a pont, amikor a beszéd és vele, általa az ember olyan fejlődési fokra emelkedett, hogy mondhatott valótlan és valóst.

Végül is a *mondvacsinált* olyan összetett szó, ami a beszéd különleges kettősségére mutat: tőled függ, hogy mire és hogyan használod.

HORGAS BÉLA

Mondhatta volna szebben

„Mondhatta volna szebben, kis lovag” – így oktat Cyrano de Bergerac (ejtsd: sziránó dö berzserak) egy urat a róla elnevezett verses drámában. Edmond Rostand (ejtsd: edmon rosztan) francia író művében a fiatalember meg akarta sérteni Cyranót, azért mondta, hogy *nagy az orra* (ami egyébként igaz). Cyrano, bár kitűnő kardforgató, nem hívja párbajra a sértegetőt, hanem szavakkal leckézteti. Figyelmezteti, hogy még egy sértést is lehet sokféleképpen mondani. Lehet túl egyszerűen, laposan, ostobán: „Önök nagy az orra”, de lehet ötletesen, okosan, szellemesen is, és azonnal húszféle módját rögtönzi, hogyan fejezhető ki az egyszerű állítás: valakinek nagy az orra. Például mondhatjuk mély tisztelettel: „Gratulálok néked / Tornyos házadhoz, nagyságos barátom!”. Vagy kíváncsian: „Mit rejt e hosszú tok? / Tollszár van benne, vagy gyaníthatok / Papírvágó kést, ollót is talán?”. Vagy kedvesen: „Ön nagy barátja, lám, / A madaraknak! Póznát tart nekik, / Ahol magukat kipihenhetik”. És így tovább; a lényeg, hogy mindegyik megfogalmazás gúnyos. Cyrano szellemessége elsősorban abban rejlik, hogy saját nagy orrát úgy mutatja be, mintha nem a testrésze lenne. Hol tornyos háznak, hosszú toknak, tolltartónak vagy póznának látjuk az orrot. Persze ez mind túlzás, de éppen a túlzás nevetet meg. Cyrano hajlandó kinevetni *önmagát*, hosszú beszéde végén azonban leszögezi: „magamat kigúnyolom, ha kell, / De hogy más mondja, azt nem tűröm el!”

Sokat tanulhatunk Cyranótól. Például, hogy roppant hatásos, ha valamit úgy mutatunk be, *mint* valami mást: ez a *metafora* egyik fajtája. Metafora,

hogy a hosszú orrot *póznának* nevezi, és képzeletében a madarakat is látja, amint a vízszintesen nyújtózó póznán üldögélnek. A hosszúság a nagy orra és a póznára egyaránt jellemző, s a *hasonlóság alapján* kapcsoljuk össze a kettőt, így értjük meg, mi közük van egymáshoz. Ugyanakkor a pózna önálló életet él egy külön világban, ahol mást is jelent. Ez lep meg bennünket, amikor az orrot póznaként is látjuk, mert most már az orron ülnek a madarak. Így játszik a metafora a képzeletünkkel. A metafora görög szó, ’átvitel’-t jelent: egy személy, dolog, jelenség tulajdonságaiból egyet vagy többet átviszünk egy másikra. Nyelvünk tele van hétköznapi metaforákkal, amelyeket már megszoktunk. Például valaki egyszer úgy vélte, a szőlő termése hasonlít az emberi szemhez, és azt mondta: a szőlő *szemei*, *szőlőszem*. Ilyenkor – *a fa törzse, az ég csatornája, az asztal lába* szókapcsolatokban – fel sem tűnik, hogy metaforákat használunk, hiszen még az értelmező szótárban is megtalálhatók. De vannak egészen meghökkentő, roppant találó és egyedi költői metaforák. Nem valószínű, hogy például a *pózna* jelentései között a szótár felsorolná azt is: ’Cyrano orra’.

Nehéz megmondani, mitől jó, találó egy metafora. Ha például valaki azt mondja: „csukd be a világítótornyod”, és a szememre céloz, nem biztos, hogy megértem, mit mond. Bár a kifejezés különös, a szemem nem magas, semmi toronyszerű nincs benne, és az illető hiába bizonygatja, hogy úgy világít a szemem, mint a kikötői torony, nem érzem találónak a metaforáját. Hogy ki melyik metaforát gondolja érdekesnek, jórészt ízlés kérdése.

Nemcsak metaforákkal tudunk valamit *másképp* mondani. Cyránótól megtanulhatjuk, hogy a kifejezések egyszerre jellemzik azt, *akire* vonatkoznak, és azt is, *aki* mondja. Minden kimondott szavunkkal, mondatunkkal rengeteget elárulunk önmagunkról. Például azzal, kit hogyan szólítunk. A szüleinket általában Apának, Mamának (Apunak, Papának, Anyunak, Anyukának stb.) hívjuk, és meglepődünk, ha valaki a „rendes” nevükön említi őket. Persze, hiszen *nekik* nem Apa és Mama. Egy becenev, különösen egy titkos név, amit csak én és a Másik (a testvérem, a barátom) ismer, jelzi a bensőséges, bizalmas viszonyt, ami összefűz bennünket. A megnevezések pontosan jelölhetik a két ember közti távolságot, megmutatják kapcsolataink szorosságát vagy éppen közömbösségét, felületességét. Gondolj arra, mennyire más, ha valaki így szólít meg: „hé, te ott!”, vagy a keresztneveden, esetleg a beceneveden. Cyrano azt mondja ellenségének: „kis lovag”. Mennyi lenézés, lesajnálás van ebben! A darabból ítélve a „kis lovag” megérdemli a megvetést. De az emberek sokszor úgy beszélnek valakiről vagy valamiről, úgy írják le, olyan neveket adnak, hogy fogalmuk sincs, ez másnak mennyire bántó. Nagyon fontos, hogy pontosan, választékosan, szemléletesen fejezzük ki magunkat. A nyelv remek eszköz, de veszedelmes fegyver: sokszor fontosabb, *hogyan* mondunk valamit, mint hogy *mit* mondunk. Ez nemcsak a szavainkra érvényes, vonatkozik a hangerőnkre, hanghordozásunkra, mondataink dallamára. Ha annyi gúnnal mondjuk: „kis lovag”, mint Cyrano, arra utalunk, hogy a megszólított egyáltalán nem viselkedett lovag módjára. De mondhatjuk kedvesen, és akkor egyenesen dicséretként hat. A legkellemetlenebb dolgokat is mondhatjuk úgy, hogy a másiknak minél kevésbé fájjon, és egy véletlenül elejtett megjegyzésünkkel egész életre megsérthetünk valakit. Minden szó jelent valamit önmagában, de az „igazi” jelentés az, ahogyan a másik ember a szavainkat érti, értelmezi, ahogyan hat rá. Néha például szükséges, hogy azt mondjuk: „de jó, hogy eljöttél”, „jó veled lenni”, sőt: „szeretlek”. De ezt sem kell állandóan ismételtetni, mert elvész az értéke. Talán a legokosabb, ha mielőtt beszélni kezdünk, megkérdezzük magunktól: „mondhatnám szebben?”

KÁLLAY GÉZA

Szójatszótér

„... én minden szót, ami eszméletembe kerül, mielőtt felhasználnám, előbb megszagolom, feldobom, leejtem, kifordítom – játszom vele, mint macska az egérrel...”

(Karinthy Frigyes: Szavak)

BETŰVÁLTÓ ANAGRAMMÁK (HANGÁTRENDEZÉSES SZAVAK)

Minden alapszó hangjait átrendezheted úgy, hogy olyan új szó (anagramma) jöjjön létre, amelyben megváltozik a j hang eredeti jelölése. A hangok időtartama azonban nem módosulhat. Három esetben két megoldás lehetséges.

Minta

jóga	kijár	korcsolya	sarjú	tartály
gólya	király	csokorja	súlyra	jártat, tarját

Feladványok

derelye	ejtés	folyót	jogba	tébol
---------	-------	--------	-------	-------

SZÓTAGFORDÍTÁS

Ha valamelyik szótagot megfordítod, a másikat viszont változatlanul hagyod, egy vagy több értelmes szó/név jöhet létre. Hogy melyik szótagot kell megfordítani? Esetenként neked kell kitalálnod.

Minta

bőség	érvek	halnak	mire	tömör
bőgés	révek	halkan	Imre	töröm

Feladványok

bukkan	gólnak	lapok	lemegy	szálló
--------	--------	-------	--------	--------

SZÉLSŐKBŐL BELSŐK

Rakjál ki olyan anagrammát az alapszó hangjaiból, amelynek belsejében egymás mellé kerülnek az eredetileg szélső mássalhangzók! Néha több megoldás lehetséges.

Minta

gémes	laton	néger	téved	viszel
mégse	tolna, Tolna	génre	védte	elvisz

Feladványok

batár	kapus	kötél	beszél	rabok
-------	-------	-------	--------	-------

TÓLIGOLÁS

Adott szótól kell eljutnod a meghatározott másikig. Mégpedig egy-egy szótag kicserélésével. Minden lépésben szabályosan írt új szót vagy nevet kell létrehoznod. Minél kisebb a lépésszám, annál elegánsabb a megoldás. Több megoldás is lehetséges.

Minta

árad	→	apad	gyenge	→	erős	lanyha	→	élénk
Arad			kerge			léha		
apad			ege			légi		
			erős			égi		
						élénk		

Feladványok

dicsér	→	korhol	épít	→	rombol	forró	→	hideg
---------------	---	---------------	-------------	---	---------------	--------------	---	--------------

HERNÁDI SÁNDOR

Vlvnqüludü

Küldtetek már titkosírással üzenetet? Ha még nem, itt az alkalom, hogy megismerjete néhány titkosítási módszert. A titkosírás, más néven kriptográfia (a görög *kryptós* /ejtsd: kriptosz, rejtett/ és *gráphein* /ejtsd: gráfein, írni/ szavakból) több ezer éves, kódok és rejtjelek előállításával és megfejtésével foglalkozó tudomány. A 20. század kezdetéig általában valamilyen íróeszközt és papírt, esetleg egyszerűbb mechanikai eszközöket használtak a rejtjelezők. A titkosírás egyik fajtája a behelyettesítés, amikor a szöveg minden betűjét egy másik betűvel helyettesítjük. Ilyen például az *atbas* módszer, amelyet eredetileg a 22 betűs héber ábécére alkalmaztak: az ábécé első betűjét az utolsóval, a másodikat az utolsó előttivel cserélték fel, és így tovább, míg a teljes ábécé megfordult. (Innen kapta az *atbas* nevet is, mert a héber ábécében első *alef*-ből az utolsó *tav* lesz, a második *bet*-ből az utolsó előtti *sin*.) Ha a magyar ábécét némileg egyszerűsítve elhagyunk néhány hosszú magánhangzót, és a kéttagú mássalhangzókat tagonként írjuk, így használhatjuk:

A	Á	B	C	D	E	É	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ö	P	Q	R	S	T	U	Ü	V	W	X	Y	Z
Z	Y	X	W	V	Ü	U	T	S	R	Q	P	Ö	O	N	M	L	K	J	I	H	G	F	É	E	D	C	B	Á	A

Vagyis a SZIA: GAQZ.

Fejtsétek meg: ESÁÜGDZSÁ!

Julius Caesar (ejtsd júliusz cézár) az i. e. 1. században a gallok elleni háborúban dolgozta ki a betűeltolós módszert. A titkosított ábécét az eredetihez képest három betűvel elcsúsztatta. Egyszerűsített ábécénkben így az A-ból C, az Á-ból D lesz, és így tovább.

A	Á	B	C	D	E	É	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ö	P	Q	R	S	T	U	Ü	V	W	X	Y	Z
C	D	E	É	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ö	P	Q	R	S	T	U	Ü	V	W	X	Y	Z	A	Á	B

Tehát a KECSKEBÉKA: NGÉÜNGEHNC

A táblázat segítségével már a cikk címét is meg tudjátok fejteni!

Egy görög tudós, Polübiosz az i. e. 2. században az ábécé betűit számokkal helyettesítette. Kockás papírra rajzoljátok le az itt látható négyzetet, és írjátok bele az ábécé betűit. Most a kéttagú mássalhangzókat se hagyjátok ki! A betű helyét meghatározó oszlop és sor száma adja meg a betűhöz tartozó kétjegyű számot: az első számjegyet az oszlop, a másodikat a sor:

	1	2	3	4	5	6
1	A	Á	B	C	CS	D
2	E	É	F	G	GY	H
3	I	J	K	L	LY	M
4	N	NY	O	Ö	P	Q
5	R	S	SZ	T	TY	U
6	V	W	X	Y	Z	ZS

SZ=35 I=13 V=16 Á=21 R=15 V=16 Á=21 NY=24

A letekert szalagon a szöveg csak akkor áll össze megint, ha ugyanolyan átmérőjű rúdra csavarják fel, tehát annál legyen a másik rúd, akinek az üzenetet szánjátok. A spártaiak ezt a módszert alkalmazták már i. e. 50 körül.

Kódozásnak nevezzük, ha a betűk helyettesítésére jeleket, szimbólumokat használunk. Az összetartozó betűket és jeleket kódtáblázatban foglaljuk össze. Készíts egyéni kódtáblázatot a barátoddal vagy testvéreddel, és máris tudtok titkosan levelezni. Persze fontos, hogy mások ne szerezzék meg a kódtáblázatot!

A számítógépek billentyűzetén számtalan jelet találtok:

A	Á	B	C	D
&	%	§	#	@

És így tovább.

Az első és a második világháborúban több országban készítettek mechanikus kódoló gépet, amivel gyorsan és könnyen titkosíthatták az üzeneteket. De a különböző titkosszolgálati módszerek segítségével, például a gépek vagy kódkönyvek megszerzésével ezeket a kódokat is feltörték, és megfejtésük jelentősen befolyásolta a háborúk kimenetelét és hosszát.

A titkos üzeneteket régen futárok vitték, a második világháborúban főleg rádiókommunikációt használtak, napjainkban az interneten továbbítják az adatokat. A kriptográfia a bonyolultabb mechanikai és elektronikus gépek, és persze a számítógépek elterjedésével összetett informatikai és matematikai tudománnyá fejlődött. Ma már igen széles körben alkalmazzák, például pénzfelvevő automaták, mobiltelefonok, műholdas televízióadók működtetésénél kódolt elektronikus jeleket használnak.

Olykor a számunkra idegen nyelvek éppoly érthetetlennek tűnnek, mintha kódolt szöveget olvasnánk. A II. világháborúban az Egyesült Államok egy alig ismert indián törzs, a navajo (ejtsd: navaho) indiánok nyelvét használta kódolt üzenetek készítésére.

Az ősi magyar rovásírás eredete még bizonytalan, de a jelek ismertek, és több történelmi, irodalmi műnek elkészült a rovásírás átírata. Ha utánanézték, a rovásjeleket titkosírásként is alkalmazhatjátok!

A számokat írjátok egybe! Megfejtéskor tagoljátok kétjegyű számokká a sort!

Mit jelent: 3513451133444544?

A feltörést nehezebbé teszi, ha véletlenszerűen helyezitek el a betűket a négyzetben!

Készíthettek egy hosszú, keskeny papírszalag és két egyforma átmérőjű rúd segítségével is titkosírást.

Tekerjétek fel az egyik rúdra szorosan a szalagot, hogy befedje a rudat, majd hosszában írjátok rá az üzenetet.

A vadász és a medve

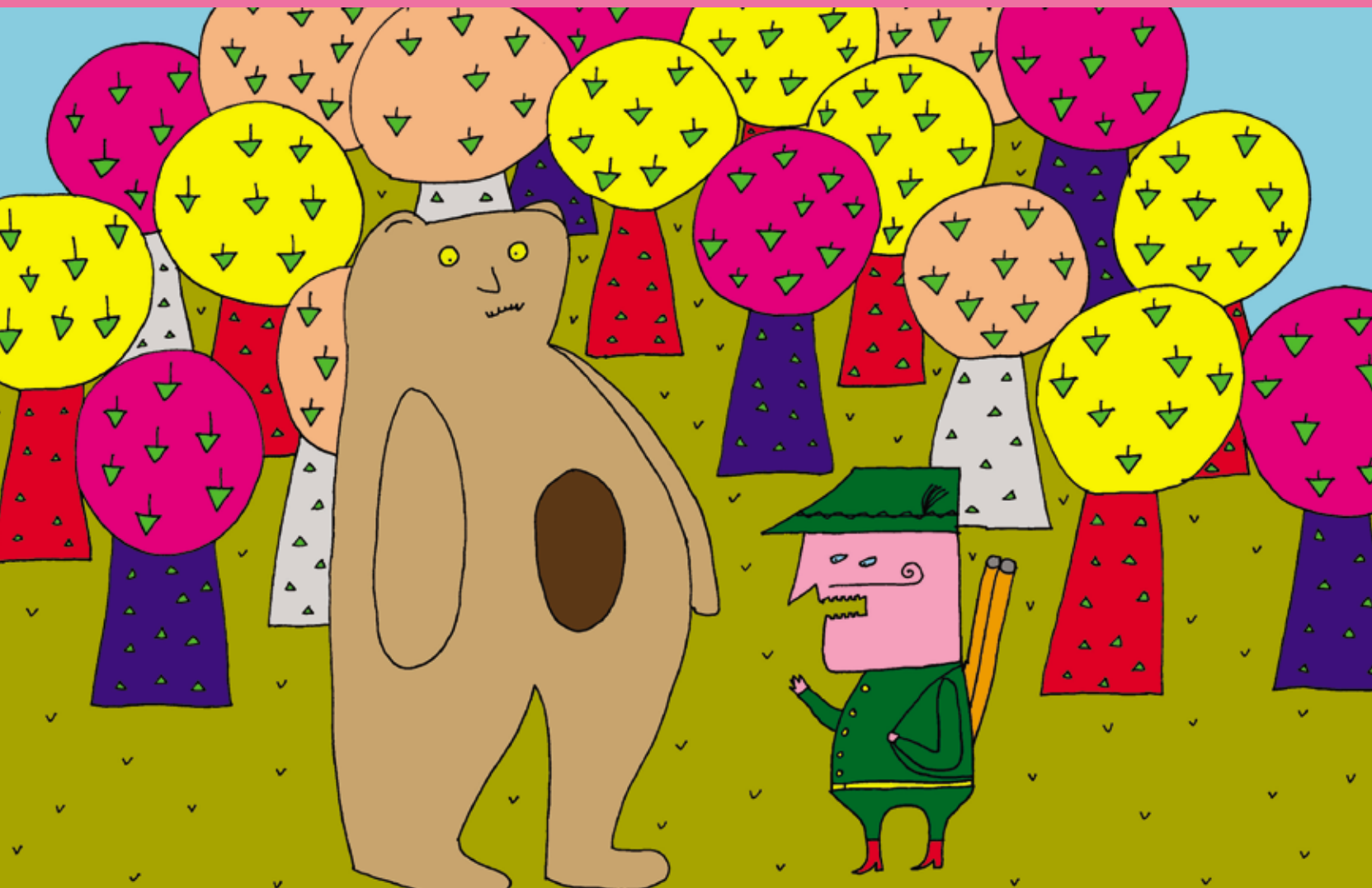
- Hol volt, hol nem volt - kezdte a mesét a nagymama -, élt egyszer a rengeteg erdőben egy medve.

- Medve? Hát az meg miféle szerzet? - csodálkozott Ferike.

- Hogy mi a medve? Hát képzelj el egy hatalmas, földig érő, barna szőrmebundát, amely fel-alá járkál az erdőben, és rendkívül élesek a fogai. Ha valaki elővigyázatlanul a szájába dugja a kezét, mehet egyenest az orvoshoz - magyarázta türelmesen a nagymama.

- Értem, értem - bólogatott Ferike, és megborzongott.

- Na szóval, hol volt, hol nem volt, élt egyszer a rengeteg erdőben egy medve. Egy jókora, sötét barlangban lakott, és amikor reggel felébredt, fel-alá járkált a fák között, az úttalan utakon. Ment, mendegélt, eszegette az epret, ám

egyszer csak szembejött vele egy marcona külsejű vadász.

- Vadász? Hát az meg kicsoda-micsoda? – hüledezett Ferike.

- A vadász olyan, mint a kalauz, csak nem kék, hanem zöld a ruhája, és kalauztáska helyett puska lóg a vállán.

Ferike lelkesen bólogatott, bár nemigen értette, miért van szükség kalauzra az erdőben, és ha mégis szükség van, miért nincs kalauztáskája.

- Na szóval – folytatta a nagymama – , élt egyszer a rengeteg erdőben egy medve. Egy jókora, sötét barlangban lakott, és amikor reggel felébredt, fel-alá járkált a fák között, az úttalan utakon. Ment, mendegélt, eszegette az epret, ám egyszer csak szembejött vele egy marcona külsejű vadász. Jött, jött, a medve pedig ment, ment, és végül mindketten megálltak.

- Hát te meg ki fia borja vagy? – kérdezte a vadásztól a medve.

- Én vagyok a vadász – felelte a vadász.

- Vadász? – hüledezett a medve – Hát az meg mi fán terem?

- Láttál már kalauzokat? – kérdezett vissza önérzetesen a vadász.

- Hogyne, hogyne – bólogatott a medve. – Most is emlékszem rájuk. Éppen úgy néztek ki, mint te, csak kék volt a ruhájuk és puska helyett kalauztáska lógott a vállukon.

- Jó megfigyelő vagy – mondta elismerően a vadász – , akkor most már nyilván azt is tudod, hogy én ki vagyok.

- Hogyne, hogyne – bólogatott a medve. – Hanem kíváncsi lennék, te tudod-e, hogy én ki vagyok? Segítségképpen elárulom, hogy M betűvel kezdődik a nevem.

- Hm, szóval M betűvel... – morfondírozott a vadász, és tetőtől talpig végigmérte. – Ha a mezőn találkozunk, habozás nélkül rávágom, hogy mezei nyúl, de mivel az erdőben vagyunk, inkább arra hajlok, hogy mókus...

- Jó helyen kapisgálsz – jegyezte meg szerényen a medve.

- Másrészt viszont – elmélkedett tovább a vadász – , mégis inkább egy hatalmas, földig érő, barna szőrmebundára hasonlítasz, és ez nem igazán illik a mókusokról alkotott képbe, ezért ha nem veszed sértésnek, arra kérlek, hadd tegyem a szádba a kezem, hogy biztos lehessenek a dolgomban.

- Jól van, nem bánom – egyezett bele a medve készségesen, ám mihelyt a marcona külsejű vadász a szájába dugta a kezét, rögtön összecsukta félelmetes állkapcsát.

- Juj! – kiáltott fel a vadász. – Erről a borzalmas harapásról rögtön felismertem, kivel állok szemben, csak most hirtelen nem ugrik be, hogy minek is neveznek. De azért el ne áruld, idővel úgyis eszembe jut!

- Látom, ismered a dörgést – mondta mosolyogva a medve, miután a vadász kihúzta a kezét a szájából.

- Hogyne, hogyne – felelte a vadász. – És örülök, hogy összefutottunk.

- Részemről a szerencse! – mondta a medve, azzal udvariasan kezét ráztak, és folytatták útjukat. A medve hazatért a barlangjába aludni, a marcona külsejű vadász pedig mehetett egyenesen az orvoshoz.

- Az orvoshoz? – csodálkozott Ferike.

- Igen, az orvoshoz – mondta a nagymama, azzal becsukta a mesekönyvet.

>> ÉS AKKOR...

megcsinálták a boszorkánykását

Ötödikes vagy inkább hatodikos lehettem, mikor a szüleim rajtakaptak, hogy éjszaka, zseblámpa fényénél olvasok. Azóta rengeteg hasonló „lebukás”-ról hallottam, és tudom, hogy ez amolyan nemzedékről nemzedékre ismétlődő kaland. Anyám és apám is éppúgy a szüleiket kijátszva, titokban bújták a letehetetlen könyveket, ahogyan annak idején én, s ahogyan talán majd a gyerekeim. A szülőnek persze kötelessége ügyelni arra – iskolaidőben meg különösen –, hogy a gyerek eleget aludjon, és ne bóbiskoljon másnap az órán. Azért hallottam, hogy miután apám ellentmondást nem tűrve kivette kezemből a könyvet meg a zseblámpát, a másik szobában jót nevettek anyámmal; és nem kinevettek, inkább elégedetten állapították meg, hogy én is, és ugyanúgy... Lehetséges, hogy még a könyv is ugyanaz volt? Egy kötetben a valóban összefüggő két regény: a *Tom Sawyer* (ejtsd: tom szójör) és a *Huckleberry Finn* (háklberri finn)?

Persze nem emlékszem, hogy az akkor már többször olvasott Tom Sawyerben lapoztam-e fel kedvenc részeimet – például amikor Tom „az otthoni rossz bánásmód” miatt megszökik, és Huck meg a harmadikként társuló Joe (ejtsd: dzsó) követi a mindig vezérkedő fiút. „Kalózok” lesznek, s olyan „sikeres” az eltűnésük, hogy hozzátartozóik már végképp elveszetteknek gondolják őket, reménytelen a további keresésük, mondják a legtapasztaltabb falubeliek, nyilván vízbe fúltak, így aztán vasárnap délelőtt megszólalnak a gyászszertartásra hívó

harangok. A fiúk pedig libasorban, szépen bevonulnak a templomba, ahol a tiszteletes úr éppen „élénk színekkel ecseteli az elveszett fiúk kedvességét”. Nem titkolom, akkoriban én is gyakran elképzeltem, hogyan hatna családomra, barátaimra, a tanárimra meg az egész világra, ha ilyen fiatalon meghalnék. Könnyű volt átélnem a kalandot.

Talán mégis a nekem legizgalmasabbat, a barlang-jelenetet olvastam, mikor apám felfedezte, hogy nem alszom. Azt a mindig torokszorító fejezetet, mikor Tom és szerelme, Becky eltéved a hosszú vízparti alagútban. Amikor a gyertyafényben felbukkan a rettegett Indián Joe. Amikor, szinte az utolsó pillanatban, csodálatos módon megmenekülnek.

Lehet azonban, hogy nem is a *Tom Sawyert*, hanem a semmivel sem kevésbé izgalmas, de „felnőttesebb” humorú *Huckleberry Finn* kalandjait követtem akkor. És a takaróm alá bújva önkéntelenül is nevettem – olyan hangosan, hogy apám bejött a szobámba, és ezzel elárultam magam. A zseblámpás olvasás mindenesetre nagyon illett a regények hangulatához.

Tudtam, hogy az amerikai író, Mark Twain (ejtsd: márk tvéin) neve írói álnév. S hogy saját gyerekkorát is felidézte a 19. század derekán, a rabszolgatartó Délen, a Mississipp mentén játszódó regényekben. A *Huckleberry Finn*ben is szökés, sőt, szökések indítják a kalandok sorát, de ezek nem gyerekcsínyek. A félárva Huck részeges, kegyetlen apja időnként előkerül, s magával vinné fiát a csavargó életbe. A

gyereket nevelő özvegyasszony viszont megköveteli a tisztaságot, az illedelmességet, a tanulást. Huck fél az apjától, de úgy tartja, „házban lakni és ágyban aludni” sem neki való, így hát mindenkit félrevezetve megszökök: gondosan olyan nyomokat hagy, amelyek elhíthetik, hogy megölték őt, és holttestét vízbe vetették. Elindul egy tutajon a hatalmas, államokat átszelő Mississippin – és csodák csodája: találkozik a házukból szökött néger rabszolgával, Jimmel, aki kifülcse, hogy el akarják adni. A menekülő Jim és az otthontalan Huck barátsága ugyancsak elmélyül a közös szabadságkeresés során.

Mark Twain talán ebbe az egyszerre mulatságos és mélyen keserű regényébe szötte a legtöbb váratlan-véletlen fordulatot. Csak egyet említek: a szökevények sok-sok mérfölddel délebbre éppen Tom Sawyer rokonaihoz vetődnek... akik éppen a réges-régen látott Tom Sawyert várják vendégségbe! Mint egy klasszikus vígjátékban, mindenki mindenkit összetéveszt. A legfőbb tét: hogyan lehet, és *hogyan kell* megszöktetni az elfogott és bezárt Jimet. Tom ragaszkodik ahhoz, hogy valamennyi kalandregényből ismert módszert eljártsszanak. Minél körülményesebb és hősiesebbnek tetsző az eljárás, annál jobb. Ráveszik Jimet, hogy saját vérével írjon a falra, és patkányokat, pókokat meg csörgőkígyókat háziasítson. A helybéli, babonás néger szolgát, aki Jimnek beviszi az ételt, valósággal megőrjítik a kísérteties jelenségekkel. „Boszorkányok”, mondják a fiúk, azokat pedig csak boszorkánykásával lehet elűzni. Szegény ember rémülten kérdezi, hogy az ördögbe csináljon boszorkánykását, hiszen efféléiről sohasem hallott...

Vajon csakugyan itt tartottam éjszakai zseblámpás olvasásomban, vagy ma képzelem, hogy épp ennél a fordulathoz kellett ellenállhatatlanul felnevetnem.

Tom ugyanis nagylelkűen ajánlja, hogy megcsinálja azt a bizonyos boszorkánykását. Ők már tudják Huckkal, hogy a lavórnyi kásába belesütnek egy elcsent lepedőből készített kötelet, a „szabályos” szöktetés nélkülözhetetlen kellékét, amit a babonás szolgálja majd maga visz be a rabnak.

A kaland közben azonban Tomot lövés éri, és Jim a szabadságát is feláldozza, hogy ápolja a fiút. Nem sejtí, hogy egykori gazdája azóta meghalt, és végrendeletében felszabadította őt! Tom azonban mindvégig tudta, és amikor nénikéje megkérdezi, „mi a csudának akartad kiszabadítani, mikor tudtad, hogy amúgy is szabad?”, fölényesen válaszol: „Hát ez igaz; de milyen asszonyi kérdés! Hát kalandot akartam belőle; és ha kellett volna, térdig gázoltam volna a vérben is...” Mégis lelkifurdalása lehet, mert pénzzel engeszteli ki Jimet a megpróbáltatásokért. A jóságos négernek határtalan az öröme, és boldoggá teszi az is, hogy a babonás jelek beigazolódnak: a szőrös mellkas gazdagságot ígér, s lám, ő, a szőrös mellkasú gazdag lett! Már csak Huck sorsa kétséges, de a sok-sok mesés fordulat után Mark Twain nem választ egyszerűsítő befejezést: Huckleberry Finn szabadságvágya és kalandszeretete sértetlen marad.

KÁMÁN BALÁZS

Szitakötő szótár

SÁRKÁNY > Mitológiai keveréklény: lehet egy-, három-, hét-, huszonegy- vagy akárhány fejű; lehet karvaly- vagy oroszlánlábú, uszonyos; lehet pikkelyes és párdüctestű, denevérszárnyú; lehet kígyó-, gyík- vagy krokodilfejű; két- és néglábú; villásnyelvű, tarajos, tűzköpő vagy tűzmentes, röpködő vagy röpképtelen. Élhet a világfa tetején, az alvilágban, a mennyekben és a felhők között, de – ha levágja fölösleges fejeit, és emberszerű külsőt vesz fel – a földön is. Lehet bölcs, mint a szakállas kínai sárkány, aki legendás uralkodókat ragad magával a mennybe, vagy falánk és ostoba, mint a leitatott-leetetett és így a viharistennek kiszolgáltatót Illujanka a hettita történetben. Részt vehet a világ teremtésében, ha hagyja, hogy legyőzze egy isten, és akár testét is felhasználja a világ létrehozásához – az indiai őssárkánynak, a sumér Aszagnak, a babilóniai Tiámatnak, az ugariti Jammnak, az egyiptomi Apóphisznak (ejtsd: apófis), a görög Tüphónnak (ejtsd: tüfón), az iráni Adzsi-Dahákának és a bibliai Leviathánnak hasonló sors jutott. Ott lehet az idők kezdetén és a végétélelnél is: a bibliai *Jelenések könyve* szerint az első emberpárt az Édenkertben megkísértő kígyó valójában vörös, többfejű szörnyeteg volt, a végétélelkor pedig egy hatalmas sárkány próbálja majd legyőzni Jézus követőit – mindketten a Sátánnal azonosak. A sárkányölő hősookról szóló európai legendák azért is voltak népszerűek, mert a „bűn” leküzdéséről szólnak. Ilyen Szent György legendája: megkeresztelt római katonaként mártírhalált halt hitéért, de előtte megszabadított egy várost a telhetetlen, leányrabló sárkánytól, és megtérítette lakóit.

Iszapos tóból
száz karika száll,
a hétfejű sárkány
odalenn pipál,
folyton füstöl
hét fekete szája,

fűzfagyökérből,
hét öblös pipája,
békalencséből
vágott dohánya,
vizitök-levélből
hét hálósapkája.

Amikor haragos
kavarog a katlan,
hét pipakupakja
nagyot csattan.

WEÖRES SÁNDOR

Szent György története összefonódott számos más sárkányölő mítosszal. Héraklészével, aki egy sárkánykígyó által őrzött fáról aranyalmákat lopott el, és legyőzött két, sárkányszerű kutyát, valamint a sokfejű hidrát. Perszeuszével, aki levágta Medúza mindenkit kővé változtató fejét. Jászónéval, aki az aranygyapjút egy sárkány gyomrából szerezte meg. Kadmoszéval, aki a legyőzött sárkány fogaiából harcosokat teremtett. És Bellerophonéval (ejtsd: bellerofón), aki megölte a kimerát, a kígyó-, oroslán- és kecsketestű, háromfejű, tüzet fújó állatot. A sárkányölő vitézekről a későbbi évszázadokban is meséltek, Magyarországon két lovagrendet alapítottak tiszteletükre, beszivárogtak a népmesékbe, és máig megtalálhatók (többek között) a Győr-, Gyur- kezdetű családnevekben.

A néphit szerint a sárkányok sötét, nyirkos helyeken, kutakban, mocsarakban, barlangokban éltek, halból, kacsából, kígyóból vagy vénséges kakasból alakultak át, vihart támasztottak és kincset őriztek, s a garabonciások háttas állataként szolgáltak. Még a 20. században is sokan esküdtek rá, hogy látták őket vihart kavarni. A mesékben már nem annyira félelmetesek, a királyfi vagy a szegénylegény rendre legyőzi őket, és megszabadítja a királylányt, sőt, lóvá is teheti a sárkányt. Erről olvashatunk Kolozsvári Grandpierre Emil egy történetében, amelyben Tóbiás elhitette a sárkánnyal, hogy sokkal erősebb nála, az elnyert több véka aranyat pedig sárkányháton vitette otthonába. Weöres Sándor verse is bizonyítja, a fantázia bármire képes, csak hogy „megszelídítse” a gyilkos fenevadat.

Több modern történet eljátszik a gondolattal, hogy mi történik, ha mítoszokkal együtt a sárkányok is kihalnak. A lengyel sci-fi író Lem egyik humoros elbeszélésében a két feltaláló, Trurl és Klapanciusz valószínűsége erősítő gépeket szerkeszt, így valószínűvé válnak a csodalények, és a sárkányok galaxis-szerte elszaporodnak. Újabb elmés szerkezeteket gyártanak hát, és a bolygókon élő királyok megbízásából „sárkánytalanításba” fognak. Ottlik Géza meséjében viszont a hétfejű sárkányt legyőző, a kacsalábon forgó palotát felépítő és a tündérszép királykisasszonyt megmentő elvarázsolt királyfi nem tud mit kezdeni a hirtelen jött boldogsággal: visszacsinálna mindent, feltámasztaná a sárkányt is, ha tudná. Még ma is ezzel küszködik, ha ugyan meg nem halt.

Szerinted? Sokféle sárkányos kifejezésünk van: címersárkány, papírsárkány, sárkányrepülő, sárkányfa, és így tovább. Gyűjts össze minél többet! Szerinted honnan származik a magyar sárkány szó?

TŰZ > A sárkányok fő fegyvere (bár nem minden sárkány tud tüzet fújni). Összetett kémiai, fizikai jelenség, amelynek során egy gyúlékony anyag oxigénnel lép kapcsolatba, majd hőt és fényt kibocsátva elég. Az égés természetét – azt, hogy a lényege az oxigénnel való reakció – Lavoisier (ejtsd: lávoázié) francia vegyész tárta fel. Az égés lehet lassú és gyors, természetes, mint a villám által előidézett, és mesterséges, mint az ember gyújtotta tűz, éghet a felszínen, a talajon és a fák koronáján. Ha a fa, papír vagy szén tökéletesen elég, csak éghetetlen hamu marad utána. Tökéletlen égéskor viszont a megmaradt anyag, például a korom és a szén-monoxid tovább éghet vagy robbanhat. Az emberiség már több ezer évvel ezelőtt „megszelídítette” és a saját hasznára fordította: eleinte így hasított ki magának területet az erdőből, segítségével művelte meg a földet és vadászta le az állatokat, majd háztartásának nélkülözhetetlen részévé tette. A gőzgéptől a benzinmotoros autóig, az ágyútól az erőműig égés és robbanás fűti az emberi civilizációt: ezért mondta Darwin, hogy a beszéden kívül a tűz az emberiség legnagyobb

felfedezése. Olykor önálló életre kel, és semmi sem állhat az útjába: vulkánok, földrengések, villámcsapások, bozóttüzek, aszályok és a nyomukban keletkező fékevesztett égés már számtalan települést tett a földdel egyenlővé. Emlékezetes égés volt Rómában Krisztus születése után 64-ben: a város 70%-át leromboló tüzet a történetírók egy része Néro császár nyakába varrta, ő maga pedig keresztény gyújtogatókra fogta. 1666-ban egy hanyag pék kemencéjéből kiinduló tűz tarolta le Londont, 1871-ben Chicagóban, 1906-ban San Franciscóban égett le több tízezer ház, a II. világháború gyújtóbombái még ezeknél is nagyobb pusztítást végeztek. A gyors városfejlődés és iparosodás ugyanakkor nemcsak a tűzvéseknek – a tűzoltás megszervezésének és technikai tökéletesítésének is kedvezett.

A tűz az emberi gondolkodásban is nagy utat járt be: egyike volt a világot alkotó és fenntartó elemeknek. Hérakleitosz szerint a kozmosz „örökké élő tűz”, s az istenség olyan változékony, mint a tűz, amely ítélni fog mindenek felett. Utóbbi gondolat a vallásokban is megjelenik: a judaizmusban és az iszlámban emlegetett gyehenna, a kereszténységben a bűnös lelkeket váró tisztító tűz vagy a pokol tüzei, a perzsa-iráni mazdaizmusban az istenséget jelképező szent tűz – egyaránt az isteni ítélethez köthetők. Az olasz költő, Dante művében, az *Isteni Színjátékban* mind a pokolban, mind a lelkeket megtisztító purgatóriumban testi vagy lelki fájdalmakat okozó tüzek veszik körül az áldozatokat. De a tűz fogalma nemcsak a kínokhoz kapcsolódik az emberi képzeletben: a szerelemről, életről, évszakok váltakozásáról, fiatalságról, lélekről, nyelvről, örömről, művészetről, álomról szóló hasonlatok telis-tele vannak lángokkal.

A tüzet a régi történetekben, mítoszokban hősök, félistenek adták az emberiségnek: Prométheusz az égből lopta el, büntetésül Zeusz a Kaukázus egyik sziklájához láncolta, és egy sas tépte a máját, amíg Héraklész meg nem mentette. Más népeknél eredetileg a házi tűzhelyet hagyományosan őrző nők, esetleg totemállatok (madarak, kisebb rágcsálók és emlősök) birtokolták a tűzismeretet, és tőlük kellett csellel vagy erővel megszerezni. De akárhogy is történt: aki a tüzet az embereknek adta vagy hasznát először felfedezte, óriási áldáshoz és átokhoz juttatta őket. Ady Endre így magasztalta ezt a névtelen hőst *A Tűz csíholója* című versében:

*Az első emberi bátorság
Áldassék: a Tűz csíholója,
Aki az ismeretlen lángra
Úgy nézett, mint jogos adóra.*

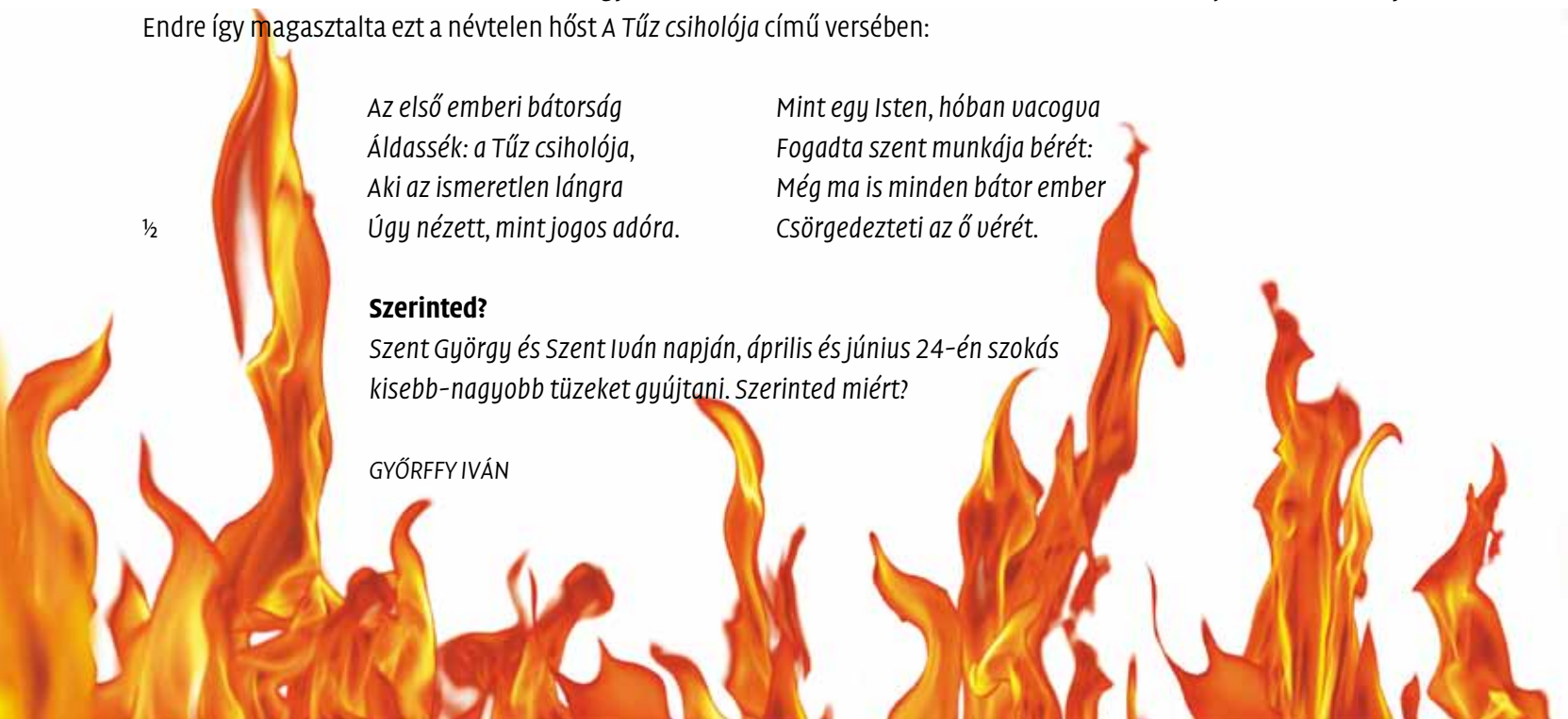
*Mint egy Isten, hóban vacogva
Fogadta szent munkája bérét:
Még ma is minden bátor ember
Csörgedezetteti az ő vérét.*

1/2

Szerinted?

Szent György és Szent Iván napján, április és június 24-én szokás kisebb-nagyobb tüzeket gyújtani. Szerinted miért?

GYÖRFFY IVÁN

MAKARÓNI KARMESTER KALANDJAI

Makaróni karmester nagy bajban van. Az Operaházban este neki kellene vezényelnie az előadást, de sehol sem találja a karmesteri pálcáját. Talán megtenné egy szál makaróni tészta is, de sajnos az minduntalan eltörik, ha az ember hadonászni kezd vele. Ráadásul a karmesterek, főleg az olasz karmesterek, nagyon szeretik a tésztát, a spagettit, a makarónit, de még a csiga tésztát is, így nem herdálnák el csak úgy a vacsorát! Mégiscsak jobb volna megtalálni azt a dirigens pálcát! De vajon hol lehet?

Makaróni karmester a gyerekek segítségével elindul az Operaház zezugos termein, lépcsőházain át, hogy megkeresse. Bekukkantanak a királyi páholyba, megnézik az ülések alatt, a hatalmas márványlépcsőház oszlopai között, de még a sűgőlyukat sem felejtik el átvizsgálni. Az operaházi kalandozás közben eljutnak a díszletfestő terembe, a tükörfalú balett-terembe, megnézik, hol öltöznek az énekesek, és eljutnak a színpad alá, ahonnan végül a zenekari árokban találják magukat.

8-12 éves gyerekeknek ajánlott kalandozásunk alatt az Operaház titkai, a színpad mögötti világ tárul fel azok számára, akik elkísérik Makaróni karmester urat. Ő pedig csak mesél, mesél, mesél, az operáról, az épületről, az énekesekről, táncosokról és zenészekről.

A program minden alkalommal 15 órakor kezdődik:

2010. szeptember 26., október 31., november 20., december 4.

2011. január 8., február 19., március 12., április 17., május 14., június 4.

További információ: *Konrád Mónika* – oktatási programfelelős

Tel: (+36 1) 814-7340 | E-mail: oktatas@opera.hu | www.opera.hu/berlet

Csinálj bábut!

Bábuidat vagy a róluk készült fotókat és a történetet

2010. november 5-ig várjuk a szerkesztőség elektronikus vagy postai címén.

A legszebb bábuk készítőit a Budapest Bábszínház jutalmazza meg.

**Csinálj bábut, ne is egyet, mindjárt kettőt!
Rongybabát és papírtündért,
dobozfejű vándorlegényt pörgő szoknyás boszorkával,
pálcálábú rablóvezért nagy kalapos táncosnővel,
bohócpofát fapofával, kísértetet árnyékával!
Szabad a vásár!**

**Csinálj bármi figurát, de kettő legyen!
Állítsd őket párba, adj nekik nevet!
Találj ki köréjük pár szóval történetet,
tudd és meséld el:
mi közük egymáshoz,
miért illenek össze,
mit játszanak együtt?**

 Budapest
Bábszínház

